Ніва

ISSN 0546—1960
ІНДЭКС 36671

БЕЛАРУСКІ ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНЫ ТЫДНЁВІК

№ 32 (1734) ГОД XXXIV БЕЛАСТОК, 6 ЖНІЎНЯ 1989 г. ЦАНА 40 зл.

Гаварыла поле шырокае, жыта ядранае: — Не хачу я ў полі стаяці, коласам махаці, а толькі хачу — у полі снапамі, а ў гумне — капамі.
Фота Янкі Целушэцкага.

15. красавіка 1989 года на пасяджэнні Прэзідыума ГП БГКТ упершыню ставілася справа ўдзелу Таварыства ў парламенцкіх выбарах. Разглядаліся варыянты, сярод якіх перавашала канцэпцыя ўвядзення ў спісак кандыдатаў у паслы з партыйных членаў Таварыства праз ваяводскі канвент ПАРП.

Усё беларускае асяроддзе было ўпэўнена, што за Круглым сталом будуць прадбачаны мандаты і для меншасных кандыдатаў, а апрача таго, для беларусаў створаць нацыянальную выбарчую акругу. Незалежна ад гэтага, Беларускі клуб як самастойнае палітычнае ўтварэнне вырашыў удзельнічаць у выбарах і вылучыць сваіх кандыдатаў, што супадала з думкай часткі актыву БГКТ. Таму было ўзгоднена, што для паспяховага ўдзелу ў выбарах неабходна спалучыць усе нашы сілы, у тым ліку і звязаныя з царквой, з увагі на факт, што дзейнічаюць яны на Беласточчыне амаль выключна на базе карэннага беларускага насельніцтва.

16 красавіка па ініцыятыве БГКТ адбылася сустрэча яго прадстаўнікоў Аляксандра Баршчэўскага і Віктара Стахвюка з Архіепіскапам беластоцкім і гданьскім, Уладыкам Саваю. Паразумеліся аб'яднацца не толькі ў выбарчай справе, але і ў пытаннях духоўнага ды грамадскага жыцця. І царква і БГКТ служаць свайму народу — беларусам, якія складаюць у больш чым 95% праваслаўнае насельніцтва Беласточчыны.

Неўзабаве на пасяджэнні заснавальнікаў Праваслаўнага брацтва ў Беластоку, узгоднены былі (не без розніцы поглядаў) супольныя кандыдаты: Ян Піўнік і Яўген Міранові ч як прадстаўнікі праваслаўных арганізацый, і вырашана было падтрымаць Сакрата Яновіча як прадстаўніка БГКТ. Адзначым, што Я. Міранові ч ад пачатку разглядаўся намі таксама як кандыдат беларускіх арганізацый. Вырашылі не ўводзіць ніякіх іншых кандыдатаў, якія былі б канкурэнтнымі ў беларускім праваслаўным асяроддзі і давялі б да падзелу сіл і галасоў.

17 красавіка ў „Жэчпаспалітай“ апублікавана была інфармацыя пра падзел мандатаў і ўстанаўленне выбарчых акругаў. Выявілася, што надзеі на прыхільнасць Круглага стала да патрэб нацыянальных меншасцяў — гэта чарговы міф, які ўзяўся ад нашай даверлівасці і, чаго граха таіць, наіўнасці (!).

Таму 21 красавіка ГП БГКТ пачало рыхтаваць пратэст у Раду Дзяржавы супраць выбарчай ардынацыі. Разважалі пры тым, ці не лепш прыняць тактыку байкоту.

Некаторыя дзеячы ГП, якія бачылі адзіны шанц у шэрагах урадавай кааліцыі, прапанавалі пачакаць да 26 красавіка, калі мела вырашыцца (але, як выявілася пазней, не вырашылася) у Ваяводскім камітэце ПАРП справа кандыдатаў ад БГКТ. Не адбылася таксама планаваная раней сустрэча Прэзідыума ГП БГКТ з Экзекутывай ВК ПАРП. Гаварыў вельмі крытычна аб гэтым у ЦК ПАРП А. Баршчэўскі. Не менш востра ім быў ацэнены і сам выбарчы канвент, на якім аказалася, што прадстаўнік БГКТ А. Карпюк даведаўся пра сваю кандыдатуру на пяць мінут перад пачаткам канвента. А другі, М. Вішанка, кандыдатуру якога вылучылі партыйныя інстанцыі ў Мілейчыцах, Нурцы-станцыі і Мельніку, выступаў тут у якасці адзінага нашага прадстаўніка, аб чым мы і самі не ведалі. Нічога іншага ім не заставалася, як адмовіцца ад кандыдатуры. 8 мая аказалася таксама, што прадстаўнікам нацыянальных меншасцяў няма месца і ў цэнтральным спіску.

Да 9 мая збіранне подпісаў актывістамі БГКТ, БАСа, царквы і святарамі за кандыдатурамі было закончана. У Беластоцкай акрузе былі зарэгістраваны кандыдаты ў сенатары: Ян Піўнік і Сакрат Яновіч. Здзіўленне выклікаў факт, што спіскі для рэгістрацыі кандыдата ў паслы

(Працяг на стар. 4)

БЕЛАРУСКАЯ СКАРБОНА

НА СУСВЕТНАЙ АРЭНЕ

Нашым чытачам, бадай, не ўпершыню чуць аб прысутнасці Беларусі ў музычным свеце, пачынаючы ад старадаўніх „Полацкіх сшыткаў“ і канчаючы папулярнымі запісамі нашага славутага тэнара, што спяваў у не менш славутай і прэстыжнай міланскай оперы „Ла Скала“ — Міхася Забэйды-Суміцкага альбо захапляючымі беларускімі мелодыямі амерыканскага спевака Багдана Андрусышына (Данчыка).

Сёння мы прадоўжым гэтую тэму і раскажам пра выданні беларускіх песень у Парыжы.

Як вядома, у французскай сталіцы знаходзіцца штабкватэра міжнароднай арганізацыі па пытаннях культуры ЮНЕСКО. Яна і была ініцыятарам гэтых выданняў.

Спачатку ў серыі „Музыка і музыканты свету“ выйшаў дыск-гігант „Беларуская музыка“, які потым быў перавыдадзены па найноўшай тэхналогіі лазерным кампакт-дыскам у серыі „Калекцыя народнай музыкі ЮНЕСКО“.

А на здымку вы бачыце касетную версію гэтага выдання. Стэрэакасета „Музычны фальклор Беларускага Палесся“ была выдадзена фірмай „Аўвідзіс“ у 1988 годзе. Гэтае шыкоўнае выданне не проста цудоўна аформлена ды якасна ўвасоблена ў сэнсе гукарэжысуры і стэрэазапісу (па сістэме „Долбі“), але і ўкамплектавана брашурай з дэталёвым аналізам такога

(Працяг на стар. 4)

НА МЯЖЫ

Частка 1

РОЎНАСЦЬ?

Вядома, у якой сітуацыі жылі беларусы ў даваеннай Польшчы. Беларус не мог быць афіцэрам, начальнікам пошты, паліцыянтам, не гаворачы ўжо аб функцыі ваяводы ці міністра.

У Народнай Польшчы ўсё змянілася на лепшае. Ведаю беларусаў ваяводаў, генералаў, прафесараў. Было некалькі беларусаў міністрамі, а некаторыя нават даказваюць, што беларус быў прэм'ерам.

Цікава, хто з гэтых высокапастаўленых асоб прызнаецца да сваёй нацыянальнасці? Мабыць, ніхто. І ў гэтым на маю думку ўжо выступае сімптом, які сведчыць аб няроўнасці. Зразумела, што амаль усе людзі скажуць, што калі высокапастаўленыя беларусы не прызнаюцца да сваёй нацыянальнасці, дык гэта іх віна. І несумненна ў тым падыходзе да справы вельмі многа рацыі. Бо ў канцы канцоў ніхто не забараняе ў Народнай Польшчы прызнавацца да сваёй нацыянальнасці і калі б вядомыя мне прафесары, генералы і міністры прызналіся да беларускасці, ніхто б не пазбавіў іх высокіх функцый і чыноў. Так, гэта праўда, такія справядлівыя і эмансіпацыйныя ў нас законы, што прадстаўнік кожнай нацыянальнасці можа рабіць кар'еру, здабываць папулярнасць і славу.

Трэба аднак памятаць, што ў Народнай Польшчы, апрача дзяржаўных законаў, ёсць не пісаныя грамадскія, этычныя, маральныя, рэлігійныя, суседскія, таварыскія законы, і значна адрозніваюцца яны ад дзяржаўных і канстытуцыйных. Мабыць, кожны беларус, які жыве у польскім асяроддзі, мог бы прывесці нямала прыкладаў, якія ілюструюць на практыцы дзеянне гэтых неканстытуцыйных і недзяржаўных законаў. І гэта дзеянне кожны з нас не раз адчуў балюча на сваёй скуры.

У прэсе, у радыё, у тэлебачанні і ў прыватных размовах палякі вельмі часта падкрэсліваюць сваю палітычную, рэлігійную і нацыянальную талерантнасць.

Зразумела, што было б вялікай несправядлівасцю, калі б я сказаў, што няма палякаў, якія падцвяржаюць існаванне такіх пастаў. Я асабіста спаткаў у сваім жыцці многа асоб польскага паходжання, якія ў розных сітуацыях аднязначна праяўлялі талерантнасць, зразумела, лібералізм у адносінах да людзей другіх нацыянальнасцей і другіх палітычных поглядаў. Пры гэтым аднак спаткаў, на жаль, многа такіх палякаў, якія ў пераломныя перыяды польскай рэчаіснасці на працягу кароткага часу станавіліся чымсьці зусім іншым, чым яны былі раней. Без следу прападаў усялякі лібералізм, дэмакратызм, талерантнасць. З учарашніх прыяцеляў станавіліся яны ворагамі. І не было ніякай таямніцы, што прычынай гэтай іх перамены ў адносінах да нас было тое, што мы не далучаемся да тых арганізацый, да якіх далучыліся яны, што мы маем уласныя палітычныя погляды і што мы належым да іншай, чым яны, рэлігіі і нацыі.

Зразумела, што было б вялікай наіўнасцю, калі б мы думалі, што такога тыпу перамены наступаюць з дня на дзень. Няма сумненняў, што эмбрыён неталерантнасці і нянавісці насілі яны ў сваім сэрцы і раней. І толькі высокая ступень крывадушнасці дазваляла ім хаваць свае сапраўдныя пачуцці. А як жа драматычна выглядае, калі выканаўцамі нацыяналістычных пачуццяў бацькоў становяцца малыя дзеці. Можна было б прывесці сотні прыкладаў малога тэрору польскіх дзяцей у адносінах да сваіх равеснікаў-беларусаў. Нямыя адгалоскі гэтага тэрору паяўляюцца ў туалетных і ўсё часцей вулічных надпісах.

У часе апошняга нашага фэстыну ў Гайнаўцы мясцовыя польскія нацыяналісты, давёдаўшыся аб тым, што сярод выступаючых будзе беларускі танцавальны калектыў з Амерыкі, на плітах амфітэатра напісалі добрай алейнай фарбай грубыя мацерныя словы, скіраваныя супраць беларусаў. У Белавежы, у часе купальскага свята, кінулі каменем на сцэну, калі на ёй выступаў дасканалы калектыў з БССР „Лявоны". Ёсць і прыклады намнога горшыя і больш масавыя.

Хтосьці можа сказаць, што сярод беларусаў таксама ёсць нацыяналісты. Веру і буду ўдзячны палякам, калі напішуць аб іх паставах і дзеяннях. Такіх людзей не трэба ашчаджаць.

Алесь Барскі

З ДРУКУ

СТРАХ АПАРАТЧЫКА

Аднойчы ў кабінеце Берыі, які ў той час курыраваў паліўна-энергетычную прамысловасць, я ўбачыў карту лагераў. Ледзь не зар'яцеў: Варкута, Нарыльск, Камчатка, Казахстан, Падмаскоўе... Берыя паказаў? Не, ён выйшаў з кабінета, а я з цікавасці заслонкі рассунуў на карце. А ведаеце, мяне перапалохала не тое, што ў нас так многа лагераў. Мне стала страшна, што я аб гэтым выпадкова даведаўся. Да гэтай пары карта перад вачамі стаіць.

Некалькі год пасля мне Мяркулаў даў указанні напісаць праект біяграфіі Берыі для Вялікай Савецкай Энцыклапедыі. Далі чатыры старонкі, на якіх толькі асноўныя даты — нарадзіўся, вучыўся, і папрасілі ўкласці душу і зрабіць 24 старонкі. Аб тым, каб адмовіцца, і гутаркі быць не магло. Мне намякнулі, што маю кандыдатуру сам Берыя прапанаваў. Відаць, запамятаў мяне. Карацей, прыступіў я да выканання. Вывучаў біяграфіі вялікіх — Ласаля, Гегеля, Феербаха. І, дзіўная справа, у выніку пасля шматлікіх дапрацовак усіх рэдактараў найлепшыя якасці гэтых людзей аказаліся якасцямі самога Берыі. І калі б гэта не сталася, вынікі маглі для мяне і іншых энцыклапедыстаў аказацца жаласнымі. Мы цяпер ведаем, што стала з аўтарамі шматлікіх прац, якія выйшлі з-пад пяра Сталіна і Берыі — мала якія дажылі да нашых дзён.

Страх скоўваў даслоўна ўсё: паводзіны, мысленне, працу. Ён быў часткай атмасферы і, здавалася, лунаў у паветры.

Уладзімірскі, былы начальнік следчага ўпраўлення па асабліва важных справах, узначаліўшы ўпраўленне кадраў ГУСІМЗа (Галоўнае ўпраўленне Савецкай маёмасцю за граніцай — рэд.), часам запрашаў мяне на футбол. Я быў у той час начальнікам валютна-фінансавага ўпраўлення ў гэтым міністэрстве: падобныя запрашэнні здзіўлення не выклікалі. Сядзім аднойчы на стадыёне „Дынама". Унізе разгортваецца футбольная бітва, і раптам Уладзімірскі гаворыць: „Аляксандр Міхайлавіч, паглядзі вышэй". Я агледзеўся і ўбачыў маладога хлопца гадоў трыццаці пяці. Хлопец шэры, непрыкметны, але затое побач з ім сядзіць дзяўчо гадоў 18 — мяжа мараў. Усё пры ёй. Проста з ходу можна закахацца. Я Уладзімірскаму: „Дзяўчына ў маім гусце". А ён: „Ты на хлопца глядзі. Гэта кат. Ён прыводзіць у выкананне смяротныя прыгаворы Ваеннай калегіі". У мяне мурашкі па целе. „А дзяўчына аб гэтым ведае?" — пытаю. „Не, аб гэтым ведаюць толькі трое. Ён, я і цяпер ты", — і хітра на мяне паглядзеў.

Для нас, супрацоўнікаў апарату, існаваў яшчэ асаблівы від страху. Мы баяліся стаць ахвярай якога-небудзь непаразумення. Часам гэта магло каштаваць жыцця.

Вось, памятаю, Сталін накіраваў дакумент для падрыхтоўкі рашэння аб фінансаванні Узброеных Сіл СССР, якія пачнуць баявыя дзеянні супроць Японіі 8 жніўня. На запісцы Сталін напісаў: „Думаю, трэба зрабіць па аналогіі з Германіяй" І ўявіце сабе, гэты дакумент у мяне са стала прапаў. Я перакананы, што японцы далі б мне мільярд долараў за гэты кавалачак паперы, таму што дзеянне разгорталася за месяц да аб'яўлення вайны Японіі. Не сыходзячы з месца, я заявіў аб прапажы. Была створана камісія. Дакумент быў звышсакрэтны, і мне пагражаў расстрэл. Абшукалі кабінет, паперы, мяне — нічога не знайшлі. Дакумент знайшоўся толькі праз два тыдні. Адпраўляючы матэрыялы на вечнае захаванне, начальнік сакрэтнага аддзела ГКО (Дзяржаўны кабінет абароны — рэд.) прасвечваў іх спецыяльным апаратам і выявіў наслаенне двух тэкстаў. Гэта быў класічны прыклад дзеяння статычнай электрычнасці — адзін дакумент прыліп да другога.

А я гэтыя два тыдні не спаў. Кожны дзень з жыццём развітваўся.

Згушчалі гэту атмасферу і ўзаемаадносіны паміж супрацоўнікамі апарату. Даносіць адзін на другога лічылася не проста нармальным. Фіскальства ставілася на адзін узровень з адданасцю і нават патрыятызмам.

Даносілі вельмі часта. Мы практычна перасталі размаўляць, праяўляць эмоцыі. Паступова людзі абрасталі непрабіўным панцырам. У нас працаваў такі таварыш, якога называлі „залатая задніца". Прыходзіў да дзевятай, сядаў за стол. Уставаў у перапынак. Абедаў і зноў да шасці. Вось спецыфічны стыль працы асноўнай масы чыноўнікаў аўтарытарнай эпохі.

Я ведаў аднаго генерала, які ні разу ні да каго ў госці не хадзіў і да сябе нікога не запрашаў. Ён лічыў, што сярод гасцей абавязкова знойдзецца даносчык і з-за аднаго анекдота ўсе могуць пацярпець.

А са мною вось яшчэ які выпадак здарыўся. Трэба было падпісаць чэк на два мільёны долараў, каб заплаціць англічанам за пастаўкі ў гады вайны. Сумы да двухсот тысяч падпісваў я сам, вышэй двухсот толькі Мікаян, як народны камісар гандлю. Прыходжу, а ён прымае дырэктара Астраханскага рыбкамбіната. Стаю, чакаю. Раптам выскаквае дырэктар, увесь ззяе: „Толькі падумайце, якая памяць у Анастаса Іванавіча. Да вайны мяне прымаў. Я тады дачку прасіў у інстытут уладкаваць. Дык ён мяне праз столькі год аб дачцэ спытаў. Якая вайна прайшла, а ён памятае". „Чаго вы радуецеся? Сакрэт памяці ў гэтых сейфах. Перш чым вас прыняць, ён узяў папкі і паглядзеў, аб чым тады з вамі размаўляў". Нехта на мяне данёс. Праз дзень заходжу я да Мікаяна, а той пытаюся, а замест адказу: „Што вы, Аляксандр Міхайлавіч, адносна маёй памяці прааэджаецеся?" Я зразумеў — нікому не прабачыць. Іду да сябе ў кабінет, настрой агідны, а тут сакратарка: „Вас у кабінеце наркома дзяржбяспекі тав. Мяркулаў чакае". Я зусім разгубіўся. Заглянуў. Мяркулаў каля майго стала сядзіць. „А да вас з просьбай. Мяне таварыш Сталін ад працы звольніў. У нас шыфравальшчык у адным з пасольстваў за граніцай уцёк. Ну, яго мы знойдзем, а вось мяне таварыш Сталін назначыў начальнікам Галоўнага ўпраўлення савецкай маёмасцю за граніцай. Я вас запрашаю ў якасці члена калегіі, начальніка валютна-фінансавага ўпраўлення". Я, не раздумваючы, згадзіўся.

(З інтэрв'ю савецкага вучонага і колішняга апаратчыка А. М. Аляксеева „Огоньку").

МЫ АДНОЙ ТАБЕ НАЛЕЖЫМ...

„ЛіМ" (№ 28 ад 14 ліпеня) аб Свяце беларускай культуры ў Беластоку: „...Сімвалічным быў фінал канцэрта ў беластоцкім амфітэатры — на сцэну, аздобленую бел-чырвона-белымі палотнішчамі і старажытнай „Пагоняй", выйшлі ўсе ўдзельнікі фестывалю — з ПНР, БССР, ЗША — і выканалі супольна (а ўстаўшы, іх падтрымала і ўся сабраная ў амфітэатры публіка) песню „Люблю наш край...". Гэты велічны спеў увасобіў непадзельнасць беларускай культуры, неўміручасць народных традыцый, што жывяць беларускую духоўнасць ва ўсім свеце".

БЕЛАВЕЖА

СТАРОНКА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАГА АБ'ЯДНАННЯ ПРЫ ГП БГКТ № 361

Віктар Швед

БЕЛАРУС

Чалавек ён працавіты,
Па палетку сее жыта,
Каб мець заўжды хлеба кус.
Аніколі цяжкай працы
Не патрапіць адцурацца
Працаздольны беларус.

Да работы каб хапіла
Жыватворчай новай сілы —
Ёсць да хлеба сала брус.
Тады ломіць перашкоды,
Розныя жыцця нягоды,
Непакорны беларус.

Беларус у нашых сёлах
Заўжды любіць быць вясёлым,
Ды падкруціць толькі вус,
Возьме спрытную Антольку,
Затанцуюць нашу польку,
Вось які ён, беларус!

Толькі завітаюць госці —
У каморы знойдзе штосьці,
Сцеле на стале абрус,
Саматканы, вышываны,
І гасцей сваіх жаданых
Пачастуе беларус.

Як пачне тапіць нас вораг
У крыві людское моры —
Аб'яднаўшыся ў хаўрус,
Возьме цвёрда ў рукі зброю,
Сваё роднае, святое
Абароніць беларус.

Калі нават мы часткова
Адмаўляемся ад мовы,
Хоць не існуе прымус,
Здраднікам скажу: паверце,
Мы далёкія ад смерці,
Жыў, жыць будзе беларус!

СТАЛІ ПРАЦЫ МЫ ЦУРАЦЦА

Да працы як быццам штодзённа мы ходзім,
Ды працы не любім, мы хочам раскошы.
Штодзень паніжаецца праца ў народзе,
Дэвіз наш паўсюдны: менш працы, больш грошай.

У працы заўсёды балбочам, балбочам,
Брыдзем і брыдзем пастаянна ў маразме.
І так вось праходзіць дзень кожны рабочы,
Рабочым ён толькі становіцца з назвы.

У нас слоў штодзённа па некалькі нормаў,
На жаль, надта мала канкрэтнае працы.
У словах мы топім любую рэформу,
Чамусьці ўжо працы мы сталі цурацца.

За працу канкрэтную ўзяцца нам трэба,
На жаль, ніхто дарма не дасць нам нічога.
І манна не будзе нам сыпацца з неба,
Без працы ахвярнай жыць будзем убога.

КАЛІ ЛАСКА, ДОБРЫ ДЗЕНЬ, ДЗЯКУЮ

Колькі ж прывабы
кветкі-краскі,
Колькі ж душэўнае раскошы
Плыве ў звароце:
Калі ласка,
У польскай мове
Bardzo proszę.
І ззяе сонейка прамень,
І шчасцейка ўзнікае вобраз
У прывітанні:
Добры дзень,
Даслоўнасць польскага:
Dzień dobry.
І беларусаў, і палякаў
Заўжды аднолькава хвалюе
Так дарагое слова:
Дзякуй,
Не менш чароўнае:
Dziękuję.

ПОЎНА ХАТА ЭКСПАНАТАЎ

Помню дзеда хату
Поўну экспанатаў.
З карэнняў калыска,
Гліняная міска,
Драўляная лыжка,
Двайная гладышка,
Святыя іконы,
Круглы серп зублёны,
Вялікія кросны,
Кадаўбец дзівосны,
Каменныя жорны,
Дзяжа на хлеб чорны.
Стары калаўротак,
Са сноўніцай мотак,
Гладкая качалка,
Крэсіва-запалкі.
У нябыце хата
І ўсе экспанаты.

З ПАДАРОЖЖА

— Цёзка,
Вы з вёскі?
— Не, пане,
Мы сяляне.

— Тады, дружа,
Вы адкуль жа?
— Мы, пане,
Мяшчане.

— А хто вы
Па мове?
— Мы, пане,
Беластачча́не.

упаўшыя на зямлю

Поўнач. Бяру ў рукі „Літаратурны альманах" белавежцаў. Лістаю. У начную цішыню, што за акном, працяглым жужжаннем машын урываюцца водгукі хварэючай цывілізацыі, якой стабільная дагэтуль мадэль набрала пяску ў свае трыбы. Процілеглы полюс паскорыў цывілізацыйныя тэмпы.

Няспешна ўчытваюся ў радкі вершаў Надзі Артымовіч, каб не прапусціць ніводнага вобраза, слова, каб пачуць яго магічную сілу, здольную абняць раструшчаны сэнс жыцця і адным узмахам зilllагарнуць яго ў непадзельны элемент, празрысты сваёй зразумеласцю і глыбінёй адкрыцця. Сэнс, які з першых дзён носім у сабе, адначасова забываючы пра яго штодзённа і штомінутна ў натоўпе здарэнняў і турбот, якія нясе з сабой цывілізацыя.

Яна ўсмоктвае ў свае электронныя нетры людскія імкненні, пераўтвараючы людзей у біялагічных робатаў. Для аднаўлення іх працаздольнасці, на процілеглым полюсе, створаны незлічоныя кабінеты сноў, здольныя нахітрымі „эрзацамі" замяніць імкненне чалавека да духоўнага развіцця, з якога магло б вырасці жаданне пошукаў сэнсу.

Біялагічным робатам гэты сэнс непатрэбны. Горш — ён небяспечны для полюсных гор. Таму трэба зрабіць усё, каб біялагічны робат накіроўваў свае намаганні на забяспечванне сваёй матэрыяльнай ненасытнасці, пражорлівасці. Каб малы з'ядаў меншага, ствараючы мільярдныя кругі мікраполюсных напружанняў, з якіх ніколі не зможа ўзнікнуць магутны ланцуг з адзіным вастрыём.

Дзялі і валодай!

Прыйшоў час, калі і наш млын меле з большай энергіяй пясок пражорлівасці. Як гніенне рыбы, якое пачынаецца з галавы, так з самага высокага паверха млына сыплецца пясок, які, раскрушаны на мікронныя прызмы, зубамі памагатых угрызаецца ў векі людзей, размываючы спрадвечны сэнс існавання, адзінага і непаўторнага ў моры выпадковых.

Штораз больш людзей падае на зямлю. Пазбываючыся душы, розум свой мяняюць на інстынкт ненасытнасці. Ім не зразумець ні смерці сонца, ні закрытых родных акон.

Ужо поўнач. Узрастае ціск пары ў зямным катле людскіх імкненняў, накіраваных да папяровага бога з зялёным аблічам. Праснуўшыся, яны, упаўшыя, кінуцца служыць яму з найбольшай палкасцю.

А я, праснуўшыся, успомню верш Надзі:

„упаўшыя на зямлю без вачэй
адчуваюць боль пад жалезнай
вопраткай
і паволі забываюць пра
чыстыя бярозы..."

Віктар Стахвюк

Алесь Барскі

* * *

Добра памятаю тую ноч
калі сказала Ты
нас ужо трое а не двое
і ўзяла маю руку
і палажыла на жывот
і я пачуў ціхуткі стукат
сын ці дачка
мы не ўмелі адказаць
ды пэўным стала адно
што наша шчасце падапрэ
малая трэцяя калона

* * *

Бывае што ў снежні
прыйдзе май
і з кветкамі
і з птушкамі
і з сонцам
і скажа:
— да цябе прыходжу
спецыяльна
устань
танцуй
спявай
у сэрца глянь тады
яно шырэй грудзей
у ім змяніўся цэлы свет
і ўсё з-за сіненькіх вачэй
валошкавых вачэй дзявочых
бывае што ў снежні
прыдзе май
і сонца ўзыйдзе сярод ночы
і скажа:
— уставай
спявай
кахай
бывае што ў снежні прыйдзе
май.

* * *

Мы так прывыклі да кахання
што нам яно прафесіяй здаецца
давай замкнем яго у клетцы
каб час яго не расцярушыў
на глебе сэрц пасадзім ружы
і вішні яблыні і грушы
і будзем мець уласны сад
з квітненнем
з грушамі
і з мёдам
і з вечнай сонечнай пагодай
і па-мяшчанску будзем шчасны
у садзе вырасшым
з-пад сэрц уласных

* * *

У тую ноч сонную
у тую бяздонную
як папараць-кветку
знайшлі мы ў пушчы
сталі мы вонымі
сталі бяздоннымі
і зрэнкі шчасцю
расплюшчылі
і з гэтай часіны
і з гэтай пуціны
у дом пасяліліся
з дахам блакітным
сцены з каліны
столі з шыпшыны
падлогі гнутка-ракітныя
ужо не аглянемся
тут мы застанемся
і папараць кветку
будзем мы песціць
шчасця не знойдзем
працай стараннямі
добра што ёсць яно ў песні

* * *

Будзь маёй ты дзяўчына
трывогай
не хачу я спакою ні цішы
болем сэрца маё ты наведай
і пайду за табою дарогай
і пайду за табою я следам
па зялёных далінах і ўзвышшах
як захочаш на мне абапрэшся
як запрагнеш з мяне ты
нап'ешся
буду вернай тваёй я падмогай
калі станеш маёй ты трывогай

„АЛФАВІТНАЯ ДЫЛЕМА“

З вялікай увагай прачытаў я адказ М. Янюка на маю „заядлую“ рэпліку наконт ягонай алфавітнай дылемы („Ніва“, нумар 29 ад 16 ліпеня г.г.). Дзякую. Хоць і Янюк пакарыстаўся ў ім правам мінулай эпохі (унутранай цэнзурай), выкідаючы з яе некаторыя сказы, а таксама арыгінальныя цытаты аўтараў, каб гэтым самым палегчыць сабе адказ, то, тым не менш, яшчэ раз дзякую. У святле фактаў з сучаснай рэчаіснасці „порах“ мой не аказаўся ўжо й такім марным, як бы хацеў тое М. Янюк прадставіць. Сведчыць пра тое і ягоны адказ, на які я чакаў два з паловай месяца. Спадзяюся, што М. Янюк не змарнаваў гэты час, а прысвяціў яго вывучэнню „алфавітнай дылемы“.

Спачатку хацеў бы высветліць, што мая „прадузятасць“ да янюковага тэксту не з'яўляецца вынікам „прадузятасці“ да яго ці ягонага пяра, а прадыктаваная выключна пашанай да фактаў. А ў сувязі з гэтым, ці можна мне тое ставіць у віну?.. Калі і паказаўся Янюку мой тэкст знішчальнай крытыкай, то, спадзяюся, не ягонай асобы, а толькі пэўных усё яшчэ жывых анахранічных канцэпцый і спосабу мыслення. Да такіх залічваю, між іншым, штучны падзел адзінай беларускай нацыі паводле каталіцкага і праваслаўнага ці іншага веравызнанняў, экспанаванне таго, што дзеліць, а не яднае беларусаў!

Дзеля апраўдання сябе Янюк пакарыстаўся тут не абы-якой хітрасцю. Спаслаўся на аўтарытэт „Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы“ (том II, с. 218), у якім другое значэнне лексемы **дылема** тлумачыцца так: „Становішча, пры якім выбар адной з дзвюх процілеглых магчымасцей аднолькава цяжкі“. А чаму ж Янюк абмінуў першае значэнне гэтага слова?.. **Дылема** — „Суджэнне, вывад з двума процілеглымі палажэннямі, з якіх неабходна выбраць адно, паколькі трэцяе немагчыма“?.. У святле гэтага (першага значэння) усялякая палеміка М. Янюка з маёй рэплікай страціла б усялякі сэнс. Таму Янюк хітра абмінуў яго. Ці разлічваў ён тут на промах спрактыкаванага жраца беларускай культуры Сцяпана Дубіны ці на недахоп ягонай эрудыцыі, цяжка сказаць. Фактам з'яўляецца тое, што прынясло гэта яму супраціўлеглы некарысны для яго вынік, а гэтым самым і для яго канцэпцый! Дарэчы, сам ён усведаміў іх анахранічнасць, бо далей, хоць і з зазнайствам знаўцы („Чаму так, не буду тлумачыць, бо не імкнуся сарамаціць С. Дубіну ў няведанні банальных і відавочных ісцін“.), прызнае „Несумненна адно: дзяржаўна замацаваная графіка беларускай мовы і далей астанецца кірылічнай. Лацінка, калі не адамрэ, далей будзе адыгрываць дапаможную ролю, другарадную перад кірыліцай“. Для

(Працяг на стар. 5)

Свойскія малюнкі

Беласток. Мост у парку Браніцкіх. Мал. У. Петрука.

На сусветнай арэне

(Працяг са стар. 1)

музычнага феномену, як паляшуцкі фальклор, ды нават з кароткай анатацыяй кожнай паасобнай песні.

Гэтыя песні і ўкладзены тут у характэрныя цыклы: каляндарныя песні (велікодныя, навагоднія, веснавыя, ураджайныя і г.д.), жартоўныя песні, абрадавыя, песні кахання, гістарычныя балады, паэтычныя песні, святочныя песні і танцы і г.д. Усяго 34 творы.

Сярод каляндарных песень прыгадаем тут адну калядную:

Ходыло-блудыло сэмсот
молойцэв,
Шчодры вэчор.
Сэмсот молойцэв, сэм
колядні́чкэв,
Шчодры вэчор.
Прыблудылыса к новому
двору,
Шчодры вэчор.
К новому двору, к пану
Рыгору,
Шчодры вэчор.
Ой добры вэчор, пане Рыгорэ,
Шчодры вэчор.
Мі ж твого двора нэ мінаемо,
Шчодры вэчор.
Мі ж усі тобэ велічаемо
Шчодры вэчор.

Песні Беларускага Палесся даносяць да нас акрамя чыста музычных асаблівасцей яшчэ і значную адметнасць мовы палешукоў.

Гэтая асаблівасць адзначана і ў тэксце даданай тутака брашуры. У прыватнасці, падкрэсліваецца, што палешукі, дзякуючы геаграфічнаму і кліматычнаму становішчу іх арэала (рэгіён акружаны балоцістай і лясістай мясцовасцю, практычна ізаляваны), захавалі свае культурныя і моўныя традыцыі яшчэ з паганскіх, дахрысціянскіх часоў, а дакладней, нават з VI-VIII стагоддзяў, калі сюды ўпершыню прыйшлі ўсходнеславянскія плямёны. Невыпадкова таму многія даследчыкі (напрыклад, Ф. Талстой, унук Льва Талстога) называюць Палессе прарадзімай славян.

Запісы, якія супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР збіралі ў паўднёвых раёнах Гомельшчыны і Брэстчыны, падрыхтавалі да выпуску спецыялісты Дзяржтэлерадыё БССР. Выканаўцы тут, як можна здагадацца з пададзенай вышэй інфармацыі, зусім не прафесіянальныя артысты з акадэмічна пастаўленымі галасамі, а простыя беларускія сяляне, жыхары навакольных вёсак: Янка Пецуха, Адам Масальскі, Хрысціна Дарашэвіч, Язэп Русак, Ганна Вянчура і іншыя. Яны і спяваюць, і граюць на акардэоне, скрыпцы, бубнах, жалейцы...

Дарэчы, вяскоўцы тут не толькі здатныя на ролю акампаніятараў. Трэба чуць, як зухавата і вобразна гучаць у іх выкананні інструментальныя п'есы ды танцавальныя нумары!

Але асноўны змест праграмы склалі ўсё ж песні. Вось, для прыкладу, яшчэ ўрывак адны з іх, якая мае назву „Прымак“:

Той гора нэ знае,
Ой хто прымак нэ бувае.
...Прыйшла тэшча — прымака
будзіты:
Вставай, прымак, вставай,
лайдак,
Вставай, годэ спаты.
Запрэгай волы, бэры соху,
Едзь поля гарай.
Гарэ прымак, гарэ лайдак

Выбарчы трамплін

(Працяг са стар. 1)

Яўгена Міра́новіча нечакана былі перададзены нам, як быццам, „хочаце, то рэгіструйце“. Гэты павеў холаду адтуль насцярожыў нас, аднак жа ніхто не мог прадбачыць, што ў праваслаўным асяроддзі, праўдападобна, ужо змянілася канцэпцыя стратэгіі выбарчай кампаніі, а гэта, мабыць, было звязана з увядзеннем у выбарчы спісак на Беласточчыне сакратара ГП Украінскага грамадска-культурнага таварыства Багдана Мартынюка.

Варта падкрэсліць, што факт яго рэгістрацыі ў нашай акрузе мы ацэньвалі як вынік палітыкі ўлад да нацыянальных меншасцяў, каб прымусіць іх прадстаўнікоў да пошукаў шанцаў усюды, і то нягледзячы на магчымыя кампліканцыі і іх паслядоўнасці. Ведаючы беларускую свядомасць нашага насельніцтва, мы не прыдавалі гэтаму большага значэння, пакуль Б. Мартынюк не аказаўся раптам адзіным на мандат № 38 прадстаўніком праваслаўных асяроддзяў. Невыпадкова на плакаце Грамадска-хрысціянскай уніі не было інфармацыі аб яго арганізацыйнай прыналежнасці. Мы, у такім выпадку, былі вымушаны аб гэтым сказаць па радыё.

24 мая, на першым з'ездзе Праваслаўнага брацтва я запытаў: „Ці ж не таму Яўген Міраловіч, заслужаны праваслаўны дзеяч і публіцыст, перастаў лічыцца кандыдатам праваслаўнага асяроддзя, што ён — свядомы беларус і гісторык нашага народа?“.

З гутарак з дзеячом Грамадска-хрысціянскай уніі Яўгенам

Сакрат Яновіч са знаёмымі і сябрамі перад выбарчым пунктам № 107 у Беластоку ў дзень выбараў.

ЮЛЬЯНА ВІТАН-ДУБЯЙКОЎСКАЯ
СМЕРЦЬ ІВАНА ЛУЦКЕВІЧА

— 9 —

— Мы прыйшлі вас павіншаваць, — адказалі мы.

Ляля яму дала ягоныя любімыя мечыкі.

— Дзякую, — сказаў ён, — яны такія прыгожыя.

Я ўзяла ягоную руку і пацалавала. Божа, такі бледны і паважны ён ляжаў, ужо маестат смерці яго адзначыў. Сястра выйшла, я ўсхапілася за ёй; яна мне на калідоры апавядала, што ўжо звечару доктар баяўся прыпадку, яна паведаміла ксяндза, каб раніцай прыйшоў з „Панам Богам“. І добра было, бо ксёндз паспеў яму ўдзяліць апошніх сакрамантаў.

— Дзякуй Богу, — казала я, — гэтага я так жадала.

Ляля і я ціха сядзелі пры Іване, ён рэдка казаў якое-небудзь слова, відаць было, што яму цяжка гаварыць. Але свайго безнадзейнага стану ён не разумеў, яго ахапіла дрымота ад слабасці. Я бачыла, што Ляля, гледзячы на Івана, мае вочы, поўныя слёз. Доктар зноў заглянуў да Івана. Я выйшла за ім. Ён сказаў, што гэта ціхая агонія можа працягнуцца і да раніцы.

— Я тут застануся да канца, — адказала я.

— Але пані зробіць добра, калі адашле панну Лялю ў пансіён, каб адпачыла, яна можа прыйсці пад вечар.

— Няхай пан доктар ёй сам гэта скажа, то хутчэй паслухае.

— То прышліце мне панну Лялю.

Я выслала Лялю на калідор. Яна вярнулася і сказала, што пойдзе абедаць і падала Івану руку. Ён яе затрымаў і казаў:

— Але ты потым прыйдзеш?

— Так, так, пане Іване!

Я, як заўсёды, узяла ягоныя рукі, ціха іх гладзіла і казала:

— Ты адпачні, прычасце было для цябе вялікім узрушаннем.

— Так, але мне добра.

Ён зноў западаў у дрымоту, і гэтак я сядзела пры ім ціха да абеду. Мне не хацелася ісці ў сталовую, але сястра сказала:

— Пані павінна штосьці з'есці, яшчэ шмат цяжкіх часінаў чакае панію. Я тут застануся пры хворым.

Калі я вярнулася, сястра сказала, што Іван ледзь выпіў крыху малака, але яму не можна дакучаць ежай. Я зноў села на сваё месца і ўсё глядзела на гэты збялелы твар, каб яго добра захаваць у памяці, бо гэта ж апошні дзень, што я пры ім. Я ціха казала:

— Божа, дай сілы, каб не патануць у слязах там, дзе трэба быць моцнай.

Доктар заглядаў амаль кожную гадзіну, мацаў пульс і выходзіў. Ні ён, ні я нічога не пыталі ў Івана, ён ляжаў у сваёй дрымоце. Пад вечар, калі зноў прыйшла Ляля, ён яе спытаў, ці няма новых вестак ад Антона. Тут падыйшоў зноў доктар, Іван пачаў яму скардзіцца на хрыпату ў горле, тады доктар сам яму ўспрыснуў марфін, і Іван супакоіўся. Ляля мне шапнула:

— Мяне душаць слёзы...

— Табе час дадому, Лялінька, а то Іван можа зразумець, што з ім нешта паважнае, калі і ты застанешся. Ляля падышла да яго. Ён расплюшчыў вочы і спытаў:

— Ты ўжо выходзіш?

— Але, выходжу.

— Так, ідзі, цёмна будзе.

І бедная Ляля са слязьмі ледзь магла сказаць:

— Да пабачэння.

— Да пабачэння, — ледзь адказаў ён і гэтак яны развіталіся. Я праводзіла Лялю на калідор і, калі зноў заняла сваё месца, Іван ціха спытаў:

— Ну, а ты?

— Ах, Яська, я застануся пры табе. — Ён як бы ўсміхнуўся. — Ведаеш, Яська, ужо вечар, і табе час заснуць, дык я скажу пацеры, а ты толькі ў сэрцы іх кажы, бо цябе мучыць хрыпата.

— Добра, кажы.

Я ўзяла ягоныя рукі, памалілася, як у тыя вечары; ён уважна слухаў, затым я паправіла яму падушкі, лепш улажыла, пацалавала, перахрысціла і села на сваё месца.

— Цяпер спі, я тут пры табе сядзець буду.

— Ты добрая... — ціха сказаў мне свае апошнія словы Іван; я гладзіла ягоныя рукі, і ён зноў акунуўся ў сваю дрымоту, каб больш не прачнуцца.

Як доўга я так сядзела, ужо не ведаю, але вось увайшоў доктар, асцярожна праверыў пульс і глянуў на мяне як бы хацеў штосьці сказаць. Я выйшла за ім у калідор.

(Працяг будзе)

і ўкрай поглядае,
Шо всэ жонкі обед нэсут,
А мое нэ мае.

І змест песень, і манера выканання артыстаў-самародкаў робіць неверагоднае ўражанне. Бадай, каб якісьці праныплівы дыск-жакей у сваёй радыёпраграме рокавых хітаў уключыў пару нумароў і з гэтай праграмы, яны б не згубіліся там, прывабілі б увагу сваёй чысціней, непаўторнасцю ды нават экзатычнасцю для саміх маладых беларусаў. Не згубіліся б і, бадай, прайшлі нават на супер хіт.

Дый што ж дзіўнага! Нашы ж продкі таксама заўсёды любілі добрую музыку. Ды такую, каб душа разгортвалася, а ногі самі ў скокі ішлі. Хто не верыць і ганялецца толькі за апошнімі баевікамі з „фірмовых дыскаў“, дык усё адно знайдзіце для сябе і апошні альбом французскай фірмы „Аўвідзіс“, які мае назву „Беларусь“.

Вітаўт Мартыненка
Фота С. Брушко

(Працяг са стар. 4)

дакладнасці дадайма: не перал кірыліцай, а гражданкай! Ці ж бы Янюк забыў, што ў эпоху Пятра I у Амстэрдаме (Галандыя) у 1708 г. былі адліты літары грамадзянскага шрыфту з выкарыстаннем лацінскай антыквы?..

На жаль, павярхоўнасць ведаў М. Янюка наконт беларускай культуры, што я ўпікнуў яму ў сваёй рэпліцы, помсціцца і далей яму ў ягоным адказе жудаснай логікай. Бо вось, чытаем у ім пра „лацінскія карэнні беларускай культуры“. А ці былі такія?.. Бо мне ўсё здавалася, што „карэнні“ і „пень“ былі візантыйскімі, а толькі некаторыя „галіны“ ў сувязі з заходнім ветрам лацінскімі... І ці ажно фактычна гэты алфавітны бар'ер такі „неадольны“, як спрабуе гэта прадставіць аўтар, калі гражданкай на працягу гістарычнай эпохі карысталіся найвыдатнейшыя беларускія асілкі з каталіцкай радаслоўнай?.. Хіба ж не буду тут пералічваць іх прозвішчаў?.. Калі і беларусы-католікі (ці толькі яны?) карысталіся ці надалей карыстаюцца лацінкай (гэта іх права), дык перш за ўсё, каб падкрэсліць, што мова іх і культура нічым не горшыя за езуітаў! А гэтага чамусьці ў М. Янюка я не вычытаў. Прачытаў затое пра існаваўшую нібыта „алфавітную дылему“, якой ніколі і нідзе не было, а тым больш у беларускім нацыянальным руху! Калі перайсці да сучаснасці, да чаго заклікае Янюк, дык заўсёды існавала іншая „алфавітная дылема“: каб кніжкі на беларускай мове маглі выходзіць у Беластоку гражданкай, а не нават не беларускай, а польскай лацінкай! Супраць такой дылемы бяссільнымі аказаліся Яраслаў Яновіч, Мікола Гайдук і Міхась Шаховіч. Чаму? Таму, што, калі б не паддаліся яны былі гэткай дылеме, іх кніжкі, магчыма, што й ніколі не пабачылі б свету!

Існуе ж іншая „алфавітная дылема“ на Беласточчыне. Гэта справа двухмоўных надпісаў на беларускамоўнай частцы беластоцкай тэрыторыі, якую ў Польшчы, як дагэтуль, удалося вырашыць усяго толькі славакам (на Спішы і Араве). Як доўга чакаць яшчэ беларусам?! — пытаю тут не толькі аднаго Янюка.

А так, да рэчы будзе нагадаць Янюку, што пра „лацінскія карэнні“ такой ці іншай культурнай з'явы не толькі не вырашае адзін алфавіт, але нават і лацінская мова. Інакш не лічылі б мы Міколы Гусоўскага выдатным беларускім, хоць і лацінскамоўным паэтам! А што гаварыць пра іншых, хоць бы і Адама Міцкевіча, які апяваў перш за ўсё сваю Літву, гэта значыць Беларусь, і нават сябе лічыў „ліцьвіном“, што абазначала тады — беларусам?..

Беларускі лацінскі алфавіт,

(Працяг на стар. 11)

Выбарчыя плакаты на стэндзе „Нівы“.

Чыквіным я даведаўся, што галоўнай прычынай іхняга адыходу ад узгодненай раней канцэпцыі было тое, што Я. Міраповіч не даў згоды, каб яго прозвішча, як незалежнага кандыдата, змясцілі на адным плакаце з прадстаўнікамі Уніі ды ўрадавай кааліцыі (К. Мараўскім і В. Лейкам). Раней жа быў узгоднены праект плаката для Я. Піўніка, С. Яновіча, Я. Міраповіча. Чаму такі плакат стаў немагчымы, і ад калі гэты інструмент, якім з'яўляецца якраз плакат, мяняе ўсю дамоўленую стратэгію выбараў? Тлумачэнні Я. Чыквіна цяжка было назваць пераканаўчымі.

У выніку ўсяго гэтага страцілі мы доступ да іх друкарні, а наш выбарчы штаб быў вымушаны значна павялічыць намаганні і сродкі (рабілі збор грошай выключна сярод дзеячоў БГКТ і прыхільнікаў справы). Амаль у апошнія дні ўдалося надрукаваць плакат „Беларусы, пра нашы справы будзем гаварыць самі“, які, з увагі на нацыянальныя колеры і мову, стаў нашым сімвалам і праграмай.

(Працяг на стар. 6)

Мікола Іваноў

ДА ГІСТОРЫІ СТАЛІНІЗМУ НА БЕЛАРУСІ

— 3 —

1. 2. Ленін і Сталін: два погляды на нацыянальнае пытанне.

Сталін, як вядома, упершыню сустрэўся з Леніным улетку 1912 г., калі наведаў яго ў яго польскім прытулку. Сустрэча гэтая залажыла падставы далейшага супрацоўніцтва паміж двума лідэрамі партыі. Ленін ад імя ЦК партыі даручыў Сталіну падрыхтаваць артыкул, які б у даступнай форме адлюстраваў сутнасць тагачаснай агульнапартыйнай дыскусіі па нацыянальнаму пытанню. Яго выбар затрымаўся на Сталіне невыпадкова. Ленін лічыў, што бальшавіцкую праграму па нацыянальнаму пытанню павінен сфармуляваць прадстаўнік адной з нацыянальных меншасцяў.

У канцы 1912 г. вядомая (практычна яго першая тэарэтычная распрацоўка) праца Сталіна „Марксізм і нацыянальнае пытанне“ была закончана. Л. Троцкі ў сваіх мемуарах прыгадвае, што яна не была вынікам яго самастойнай працы, што галоўныя тэарэтычныя палажэнні і вывады былі сфармуляваны Леніным, які падрыхтаваў падрабязны план працы, а таксама даручыў М. Бухарыну забяспечыць новага партыйнага „спецыяліста“ па нацыянальнаму пытанню перакладамі на гэтую тэму нямецкіх і аўстрыйскіх тэарэтыкаў. У адрозненні ад Леніна Сталін, апрача рускай, ніводнай замежнай мовы не ведаў.

Нягледзячы на так пільную апеку Леніна, далейшы ход падзей пераконвае, што Сталін ніколі не разумеў, або не хацеў разумець, сутнасць ленінскіх поглядаў па нацыянальнаму пытанню. Быў ён, аднак, вельмі спрытным тактыкам ва ўнутрыпартыйных узаемаадносінах і разумеў небяспеку адкрытага канфлікту з бясспрэчным лідэрам партыі. Таму на працягу даволі доўгага перыяду Сталін быў паслушным выканаўцам канцэпцый Леніна. Адзіная адкрытая канфрантацыя паміж імі прывяла не толькі да паражэння Сталіна, але і дыскрэдытацыі яго асобы ў вачах кіраўніцтва партыі.

Пасля заканчэння грамадзянскай вайны Ленін быў адзін з нямногіх у кіраўніцтве партыі, хто заўважаў небяспеку далейшага адкрытага канфлікту з незалежніцкімі нацыянальнымі рухамі. Патрэбны былі канструктыўныя кампрамісы, своеасаблівы адпаведнік нэпу ў нацыянальнай палітыцы. Новы курс партыі быў абвешчаны па ініцыятыве Леніна на X з'ездзе партыі (сакавік 1921 г.). Ён прадугледжваў значнае пашырэнне правоў усіх без выключэння нацыянальных меншасцяў.

Галоўныя палажэнні гэтай палітыкі сталі, аднак, крыніцай разыходжанняў і нават адкрытай варожасці паміж некаторымі кіраўнічымі дзеячамі партыі. Калі, напрыклад, М. Бухарын і яго група былых „левых камуністаў“ даволі хутка падпарадкавалася аўтарытэту Леніна і зразумела праўдзівасць яго аргументацыі, дык Сталін рызыкнуў уступіць з ім у адкрыты канфлікт. Ён лічыў, што пашырэнне правоў нацыянальных меншасцяў у такіх маштабах можа з'явіцца першым крокам да рэстаўрацыі ў краіне буржуазнай дэмакратыі і тым самым прывесці да краху ўсіх рэвалюцыйных заваёў. Упэўненасці ў сваіх сілах Сталіну безумоўна дадаваў факт, што на працягу 1921 г. яму ўдалося сканцэнтраваць у сваіх руках даволі значную партыйную і дзяржаўную ўладу, што дазваляла яму кантраляваць працу партыйных і дзяржаўных органаў па нацыянальных справах. Больш таго, ужо тады ён здолеў аб'яднаць вакол сябе групу прыхільнікаў, якія слепа выконвалі яго распараджэнні.

Унутрыпартыйная барацьба паміж актуальным і будучым лідэрамі партыі разгарнулася вакол так званага праекту „аўтанамізацыі“. Распрацаваны асабіста Сталіным, ён прадугледжваў уваход існаваўшых тады савецкіх рэспублік у склад РСФСР на правах аўтаномных. Ленін прапанаваў абсалютна іншую форму аб'яднання ў федэрацыю, якая забяспечвала б раўнапраўнасць рэспублік і гарантавала ім права выхаду з Саюза. Ён выказаў сумненне адносна тэарэтычных кваліфікацый аўтара праекта „аўтанамізацыі“, абвінаваціў яго ў незнаёмасці падстаў марксізму і нават меў намер арганізаваць супроць Сталіна партыйны суд. Ленін імкнуўся да поўнай кампраметацыі яго палітычнай лініі. Пачалася падрыхтоўка да спецыяльнага пленума ЦК партыі, на якім планавалася абвясціць вайну рускаму вялікадзяржаўнаму шавінізму. У якасці галоўных выразнікаў гэтай рэакцыйнай тэндэнцыі апрача Сталіна Ленін называў С. Арджанікідзе, Ф. Дзяржынскага, В. Міцкявічуса-Капсукаса і іншых. Апазіцыю гэтай групы ў нацыянальных справах Ленін расцэньваў амаль што ў якасці палітычнага злачынства. „Палітычна адказнымі, — пісаў ён, — за ўсю гэтую вялікадзяржаўную нацыяналістычную кампанію трэба прызнаць бясспрэчна Сталіна і Дзяржынскага“.[5]

Атака Леніна на вялікарускі шавінізм была надзвычай рашучай. Сталін вельмі хутка зразумеў, што ён пераацаніў свае магчымасці. Ён быў на мяжы палітычнай смерці і таму маментальна адмовіўся ад сваіх ранейшых поглядаў. Не шкадуючы сіл, ён намагаўся рабіць усё магчымае, каб зноў стаць верным ленінскім вучнем, галоўным праваднікам ленінскіх ідэй па нацыянальным пытанні. Няма сумнення ў тактычным характары гэтай метамарфозы, якая дазволіла Сталіну захаваць свае пазіцыі ў кіраўніцтве партыі. Яшчэ ў верасні-кастрычніку 1922 г. ён упарта, не перабіраючы ў сродках, змагаецца з цяжка хворым Леніным, а ўжо ў снежні мы бачым яго на Першым з'ездзе Саветаў СССР у якасці паслухмянага выканаўца ленінскага федэрацыйнага плана. Падобная тактыка дазволіла Сталіну пазбегнуць пагрозы страты пасады Генеральнага сакратара партыі (што прапанаваў Ленін у сваім вядомым лісце да з'езду) і адчыніла шлях да ўтварэння ў СССР новай невядомай у гісторыі чалавецтва дэспатыі, шлях да сталінізму. Сваю долю страшнага гора давялося зазнаць у гэты перыяд і нашаму беларускаму народу.

(Працяг будзе)

[5]. Ленин В. И., Полн. собр. соч., т. 45, с. 358.

(Працяг са стар. 5)

Ён актуальны і сёння, а тым больш будзе актуальны заўтра.

Для сустрэч з выбаршчыкамі выкарыстоўвалі мы фэстыны (Бельск, Гайнаўка). Канцэнтраваліся перш за ўсё на плакатаванні беларускіх вёсак і гарадоў, асабліва Гайнаўкі і Бельска, а таксама Беластока. Шмат было ахвярнасці з боку БАСаўцаў, школьнай моладзі і тых прыхільнікаў, з якіх многія не былі нават членамі БГКТ. Каб памагчы ў выбарах, прыязджалі беларусы аж з Лодзі, Ольштына, Варшавы.

Варта заўважыць, што шмат якія нашы плакаты знішчалі, палілі, заклейвалі. „Плакатную вайну“ мы вялі ўсё-такі па-рыцарску, не помсцілі. Эфект, як паказалі вынікі выбараў, ад гэтага не панізіўся. Затое значны ўплыў мела вусная антыпрапаганда, якой не пашкадавалі прадстаўнікі небеларускіх грамадска-палітычных асяроддзяў.

Неаднойчы даводзілася папраўляць іх „верагодныя інфармацыі“. Асабліва датычыла гэта Сакрата Яновіча, хоць і супраць Я. Мірановіча распаўсюджваліся не менш казачныя выдумкі, як напрыклад тое, што ён... парашутыст Ватыкана, які ўзяўся ўсянюткіх беларусаў перавесці ва уніяцтва. Калі пужаць народ, дык не абы-чым! Яшчэ інакш кажучы, дакажы, што ты не вярблюд!

Удвая, калі не больш, занізіў выбарчыя вынікі падзел нашых сіл. Мяркую, што многія беларусы ўвогуле не пайшлі на выбары, каб не пашкодзіць сваім. Апрача гэтага, відавочна, разгубіліся ў выбарчых спісках або

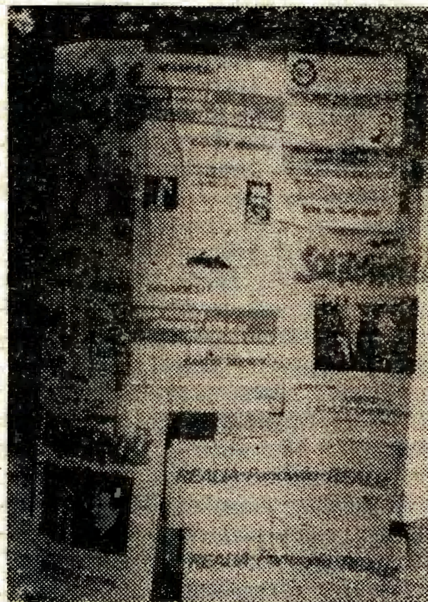

„Плакатную вайну“ вялі мы ўсё-такі па-рыцарску.

галасавалі па-старому, і таму працэнт няважных галасоў быў высокі, асабліва ў нашых вёсках:

Тэрыторыя	Агульны лік выбаршчыкаў	Лік аддадзеных галасоў	Адсутнасць выбаршчыкаў		Няважныя галасы	
			лік	%	лік	%
Беласток	188570	120429	68141	36	12303	10
Падбеластоцкія гміны	53255	31691	21564	40,5	5405	17
Гайнаўшчына	41761	21462	15479	37	6013	28
Бельшчына	47364	31735	15629	33	4672	14,7
Сямяціцкі раён	38469	23164	15325	40	4054	17,5
Лапскі раён	41693	27551	14142	33,9	4000	14,5

Напэўна, цікавасць выклікае параўнаўча невысокі працэнт адсутнасці на Бельшчыне. Тлумачыцца гэта тым, што яна неаднародная і ёсць гміны з абсалютнай перавагай польскага насельніцтва, якое было палітычна надта актыўнае:

Некаторыя гміны на Бельшчыне	Лік выбаршчыкаў	Аддадзеныя важныя галасы	Лік галасоў, аддадзеных на некаторых кандыдатаў у Сенат			
			%	С. Яновіч (БГКТ)	А. Стэльмахоўскі („Салідарнасць“)	М. Шаматовіч (ПАРП)
Бранск	9716	6028	62	49	5013	317
Боцькі	4697	2636	56	216	1606	251
Вышкі	3149	2816	89	58	2300	166
Бельск г-д	16920	10104	60	2779	3961	2829
Бельск гм.	8033	3468	43	1747	1086	712

На меншую ад іншых прысутнасць у гміне Боцькі ўплыў мелі малаактыўныя беларускія вёскі, напрыклад, у Снежках аддадзена 38% важных галасоў. Так было ў большасці беларускіх вёсак, апрача Орлі, дзе важных галасоў адзначана аж 56,5%.

Тут не лічыцца веравызнанне

(Размова з выхадцам з Беласточчыны Янкам Мойсікам, працаўніком беларускай праграмы Ватыканскага радыё).

„Заданне Ватыканскага радыё — зрабіць чутным біццё сэрца Царквы ва ўсіх яе частках і старацца ўмацоўваць сувязь мясцовых Цэркваў (асабліва тых, якім даводзіцца існаваць у краінах, дзе няма рэлігійнай свабоды) з пасадам Пятра і між сабою. Робіць яно гэта праз штодзённую інфармацыю, евангелізацыю і навучанне, звяртаючы асаблівую ўвагу на пытанні паўнавартаснага развіцця чалавека ў святле адкуплення і праяўляючы чуткасць у галіне экуменічных і міжкультурных сувязяў. З асабістага дасведчання ведаю, што значыць голас Ватыканскага радыё для тых верных, якія чакаюць ад яго ўмацавання ў веры і падтрымкі надзеі...“

Мікола Ваўранюк: — Так тлумачыў заданні Ватыканскага радыё папа Ян Павел II у прамове да працаўнікоў Ватыканскага радыё ад 5.02.1980 года, фрагмент якое змешчаны ў прыгожай каляровай брашурцы на беларускай мове. Скажы крыху пра гісторыю і цяперашнюю сітуацыю папскай радыёстанцыі.

Янка Мойсік: — Урачыстае адкрыццё папскае радыёстанцыі мела месца 12.02.1931 г. Папа Пій XI даручыў кіраўніцтва радыёстанцыяй, створанай вынаходцам радыё Гульельма Марконі, а.а. езуітам, якія кіруюць ёю і сёння. Цяпер у 14 студыях штодзённа падрыхтоўваюцца праграмы на трыццаці чатырох, а час ад часу, і на некаторых іншых мовах свету. Праграмы передаюцца на Еўропу, краіны Міжземнаморскага басейна, Савецкі Саюз, Азію, абедзве Амерыкі, Афрыку. Ёсць таксама асобная мясцовая праграма для Рыма і ваколіц, якая працуе круглыя суткі. Агульны час усіх штодзённых перадачаў перавышае 46 гадзін.

М. В.: — А колькі гадоў існуе ўжо беларуская секцыя?

Я. М.: — Першыя пробныя праграмы пачаліся ў 1949 г. Заснавальнікам беларускае радыёперадачы быў а. Пётр Татарыновіч, які спачатку вёў яе сам, а да таго выдаваў яшчэ рэлігійна-грамадскі часопіс „Зніч“.

М. В.: — Што змянілася на працягу 40 гадоў?

Я. М.: — Цяпер праграма мае трох пастаянных працаўнікоў, не ўлічваючы вонкавых супрацоўнікаў. Беларускі голас ідзе ў эфір штодзень — 15 мінут увечары, якія паўтараюцца на другі дзень раніцаю. Беларуская секцыя, як і ўсе іншыя секцыі Ватыканскага радыё, перадае рэгулярна весткі з рэлігійнага жыцця і дзейнасці Свяцейшага Айца. Такім чынам для многіх беларускіх слухачоў наша праграма з'яўляецца лучнікам з сусветнаю Царквою. Беручы пад увагу сучаснае становішча Царквы ў Беларусі, у асаблівасці недахоп святароў, перадачы Ватыканскага радыё набіраюць асаблівага значэння. Акрамя гутарак на рэлігійныя і маральныя тэмы, навучання праўдаў веры, чытання літургічных тэкстаў, перадаюцца праграмы на культурныя тэмы, з асаблівай увагаю на хрысціянскія карані беларускай культуры.

М. В.: — Ці апрача працаўнікоў вашае секцыі можна знайсці ў Рыме яшчэ іншых беларусаў?

Я. М.: — Так, ёсць некалькі, але, на жаль, у іх няма нічога з беларускасці. Сталі палякамі або расейцамі. Хаця трэба ім палічыць на плюс, што часам прадстаўляюцца як беларусы.

М. В.: — А як ты сам тут апынуўся?

Я. М.: — Гэта даволі складанае пытанне. З Польшчы я выехаў у Вену незадоўга да ўвядзення ваеннага становішча ў 1981 г. Там быў два гады. Аднойчы ў царкве св. Варвары спаткаў айца Тамушанскага, які прыехаў з Рыма да свайго знаёмага. Айцец Тамушанскі ўжо тады быў кіраўніком беларускай праграмы. Між намі завязалася размова пра Ватыканскае радыё. Я ніколі раней пра яго не чуў. Пасля пераадолення цяжкасцей з італьянскаю візаю ўдалося мне перабрацца ў Вечны Горад і пазнаёміцца з працаю радыёвяшчальнай станцыі. Працую ўжо тут пяць гадоў і мушу прызнацца, што нядрэнна пазнаў тайнікі гэтай установы.

М. В.: — Ад нядаўна ты выдаеш невялічкі месячны бюлетэнь „Хрысціянскія навіны“. Што было імпульсам да яго нараджэння? Ці былі ўжо першыя водгукі ад чытачоў?

Я. М.: — Пасля гадоў самоты адчуў я духоўную патрэбу наблізіцца да іншых беларусаў, расцярушаных па свеце. Дзеля гэтага ў маёй галаве ўзнікла ідэя, каб пачаць выдаваць нейкі бюлетэнь пра тое, што дзеецца ў Ватыкане. Такім чынам у верасні 1988 г. з'явіўся першы нумар „Хрысціянскіх навін“. Як ва ўсім, спачатку былі клопаты, нават з боку адказнога рэдактара беларускай праграмы а. Тамушанскага, якому і сёння не падабаецца мая задума. Дырэкцыя Ватыканскага радыё добра разумее становішча беларусаў і пайшла мне на руку. Кошты, звязаныя з выданнем бюлетэня і яго высылкаю, аплочвае Ватыканскае радыё. Водгукі на бюлетэнь былі з усяго свету: Аўстраліі, Вялікабрытаніі, ЗША, Канады, Польшчы. Усе поўныя захаплення гэтай ідэяй і добрым словам заахвочваюць да далейшай працы.

М. В.: — Наколькі мне вядома, ты даволі многа ездзіў па беларускіх эміграцыйных цэнтрах. Што можаш сказаць пра нашу эміграцыю?

Я. М.: — Так, магу пахваліцца, што ўдалося мне наведаць амаль усе беларускія асяроддзі. Быў у Аўстраліі, ЗША, Англіі, Францыі. З многімі перапісваюся, хаця іх ніколі не бачыў. Памойму, грамадскае жыццё знаходзіцца ў даволі цяжкім становішчы. Чаму? Таму, што амаль уся моладзь адыходзіць. І гэта ва ўсіх краінах. Яны гавораць, што з'яўляюцца беларусамі, але справа з веданнем мовы — дрэнная. Зусім адваротны працэс, як у літоўцаў ці латышоў, якіх добра ведаю. Старэйшае пакаленне беларусаў памірае, а іх наступнікаў няма. Нейкі імпульс у жыццё эміграцыі даюць маладыя беларусы, прыязджаючыя з Беласточчыны. Я тут не абвінавачваю бацькоў, што не навучылі дзяцей роднай мовы, гэта вельмі скла-

(Працяг на стар. 11)

Тэрыторыя	Лік выбаршчыкаў	Аддадзеныя важныя галасы лік	%	Лік галасоў, аддадзеных на некаторых кандыдатаў у Сенат: Яновіч	Стэльмахоўскі	Шаматовіч
Гміны						
Нарва	4267	1698	39,5	593	285	323
Нараўка	3968	1798	45,0	479	204	867
Міхалова	7057	2906	39,8	594	935	595
Дуб. Царк.	2240	904	40,0	141	138	377
Вёскі						
Ласінка	787	231	29,0	94	7	24
Арэшкава	629	225	36,0	66	18.	101
Навакорнін	514	174	33,0	54	11	42
Юшк. Груд	814	211	25,8	66	44	33
Тапаляны	380	95	25,0	18	17	21

Прыклады можна множыць. Адсюль відавочная прычына таго, што наш выбарчы патэнцыял перасунуўся ў гарады. Толькі ў трох з іх С. Яновіч атрымаў звыш 50% галасоў з усіх 22.410, а Я. Піўнік 45% з усіх 28.508.

	Беласток	Бельск	Гайнаўка	Сума
С. Яновіч	6981	3044	1662	11687
Я. Піўнік	7944	2630	2533	13107

Прыблізны працэнт прысутнасці і выбарчыя вынікі былі і пры галасаванні на паслоў (Яўген Міранович атрымаў 14.352 галасы):

Тэрыторыя	Лік выбаршчыкаў	Лік важных галасоў	Лік галасоў, аддадзеных на некаторых кандыдатаў у Сейм: Я. Бэшта („Салідарнасць“)	Б. Мартынюк (правасл.)	Я. Міраповіч (БГКТ)	М. Суровец (беспартыйны)
р-н Саколка	57452	29238	21453	665	1299	4503
р-н Монькі	24224	12213	9883	224	237	1097
гм. Міхалова	7057	3014	1256	366	696	472
гм. Гарадок	5416	2828	534	318	1204	630
р-н Сямяцічы	36267	17799	11073	2479	1574	1761
р-н Бельск	48506	29011	16376	2951	4958	3573
р-н Гаўнаўка	41761	21462	5613	4281	4158	5798
р-н Лапы	29220	18872	16803	188	226	1028

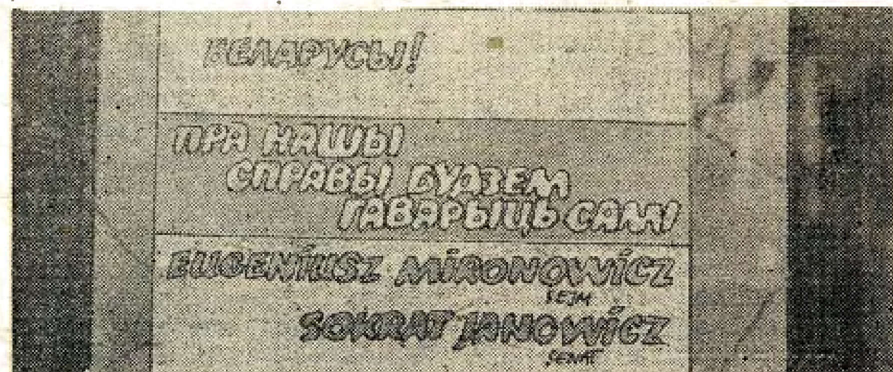

Амаль у апошнія дні ўдалося надрукаваць плакат, які стаў нашым сімвалам і праграмай.

Цікавасць выклікае факт, што там, дзе пражываюць беларусы, многа галасоў было аддадзена на кандыдатаў урадавай кааліцыі, а ў выпадку галасавання на паслоў — на М. Сураўца.

4 чэрвеня 1989 г. паказаў, што сёння ўжо нельга гаварыць пра нацыянальную несвядомасць беларусаў. Прымушаны да выбару паміж маральнымі каштоўнасцямі, большасць з нас галасавала не толькі як грамадзяне, але і як беларусы і праваслаўныя.

4 чэрвеня стаў выбарчым трамплінам, які даў неабходны штуршок-імпульс да якасна новага грамадска-палітычнага жыцця беларусаў. Упершыню ад 1944 года беларусы выбіралі сваіх кандыдатаў у парламент краіны. Упершыню зразумелі, што аб сваіх справах могуць гаварыць толькі самі. Зразумелі, што інакш думаць было б дзіцячай наіўнасцю, бо ніхто за нас не будзе вырашаць нашых праблемаў.

Кандыдаты і выбарчы штаб шчыра дзякуюць усім нашым выбаршчыкам!

Віктар Стахвюк
Фота Я. Максімюка

НІНА АМЕЛЬЯНЮК

ГУТАРКІ АБ МОВЕ

IV. СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА. АРФАЭПІЯ.

11. Націск[1].

Роля націску ў беларускай мове вельмі важная. Націск служыць для адрознення значэння слоў з аднолькавым гукавым складам (каса-каса, мука-мука), для адрознення розных граматычных форм аднаго і таго ж слова (рукі, трубы 'назоўны склон множнага ліку' — рукі, трубы 'родны склон адзіночнага ліку'), а таксама паказвае на самастойнасць ці несамастойнасць слоў у сказе.

Націск — гэта вылучэнне пры вымаўленні аднаго са складоў слова павышэннем голасу, узмацненнем выдыхання. Такі націск называецца сілавым націскам. Ён характэрны многім славянскім і неславянскім мовам, напрыклад, беларускай, рускай, украінскай, польскай, чэшскай, балгарскай, нямецкай, французскай.

У некаторых мовах (сербскахарвацкай, славенскай, літоўскай, кітайскай, японскай) націскны склад вылучаецца змяненнем тону. Такі націск называецца танічным або музычным.

Ёсць мовы, у якіх націск аднамясцовы, гэта значыць, ён падае на адзін і той жа склад, напр., у польскай мове — на перадапошні, у чэшскай — на першы, у французскай — на апошні. У беларускай мове націск свабодны.

Асноўныя рысы беларускага націску:

— сілавы або дынамічны (націскны склад у слове вымаўляецца з большай сілай голасу),

— свабодны або рознамясцовы (можа падаць на любы склад у розных словах, напрыклад, у словах белы, малы, дарагі, велікаваты, арганізацыйны — націск падае на 1, 2, 3, 4 і 5 склады),

— рухомы і нерухомы:

* рухомы — гэта такі націск, калі пры змене аднаго і таго ж слова націск падае на розныя склады (акно — вокны; горад — гарады),

* нерухомы — калі пры змене аднаго і таго ж слова месца націску не мяняецца (дрэва — дрэвы; хата — хаты — хаце).

Націск у паасобных часцінах мовы:

А. У сістэме назоўніка:

— свабодны (горад, дарога, галава, архітэктура),

— нерухомы:

* на корані (бульба, клопат, сэрца, будова, вяселле, кавалак),

* на канчатку (жніво, жыццё, касьба, цішыня),

* на суфіксе (вызваленне, друкарня, таксіст),

* на прыстаўцы (выдумка, заклік, подпіс);

— рухомы. Можа ён перасоўвацца:

* з першага каранёвага склада на другі (возера — азёры),

* з кораня на канчатак (вока, вочы — вачэй; зуб — зубы — зубоў),

* з канчатка на корань (каса — косы, сасна — сосны),

* з суфікса на канчатак (дубок — дубка, дубкі; ляснік — лесніка, леснікі),

* з канчатка на суфікс (глыбіня — глыбіні, кіслата — кісліты),

* з аднаго суфікса (-ін) на іншы суфікс (-ян-), (грамадзянін — грамадзяне, селянін — сяляне).

Складаныя і складанаскарочаныя словы характарызуюцца нерухомым націскам.

Большасць складаных назоўнікаў мае націск на корані другой часткі (землямер, небасхіл, філфак). У адзінкавых выпадках націск прыпадае на каранёвы склад першай часткі (рукапіс), на канчатак (шкловалакно), на інтэрфікс (курадым).

У складаных назоўніках могуць быць два націскі: асноўны і пабочны. Пабочны націск выступае ў тых назоўніках, у якіх асноўны прыпадае не на першы склад другой часткі складанага слова, а на іншы (добрасумленнасць, землекапалка).

Назоўнікі, якія пішуцца праз злучок, маюць два самастойныя націскі (інжынер-механік, школа-інтэрнат).

Літарныя абрэвіятуры маюць сталы націск на апошнім складзе (БССР 'бэ-эс-эс-эр', КПЗБ 'ка-пэ-зэ-бэ').

Б. У сістэме прыметніка:

— свабодны (босы, глухі, малады),

— нерухомы (босы-босага, босаму, босы; малады-маладога, маладому, маладыя). Можа ён падаць на:

* корань (белы, востры, сіні, хворы),

* суфікс (зеляненькі; маленькі, малюткі, малюсенькі; вялізны, велізарны; шырачэзны; белаваты; бабровы; качыны),

* канчатак (крывы, сыры, худы).

Месца націску не заўсёды залежыць ад суфікса, так як гэта было ў парах: зялёны-зеляненькі, малы-маленькі. Вельмі часта пры тым самым суфіксе націск падае на розныя часткі слова, напрыклад,

* на аснову і на суфікс (ветлівы — імклівы),

* на аснову і на канчатак (вольны — грыбны),

* на суфікс і на канчатак (цагляны — крывяны),

* на аснову, на суфікс і на канчатак (зоркавы — крывавы — баравы).

Складаныя прыметнікі могуць мець адзін або два націскі.

Адным націскам характарызуюцца тыя прыметнікі, у якіх націск падае на першы склад другой часткі слова (двухрогі, іншамоўны).

Два націскі маюць прыметнікі, якія пішуцца праз злучок (чорна-белы, беларуска-польскі).

Націскі пабочны і асноўны выступаюць у прыметніках-зрашчэннях (вечназялёны, малаактыўны) і ў складаных прыметніках, утвораных ад трох і большай колькасці асноў, у якіх асноўны націск падае на апошнюю частку слова (паравозавагонабудаўнічы, трыццацісямігадовы).

---

[1] М. В Бірыла, Націск назоўнікаў у сучаснай беларускай мове, Мінск 1986, 144 с.

T. Jasińska-Socha, Skrypt do zajęć praktycznych z języka białoruskiego, Warszawa 1981, s. 27—29.

E. Smułkowa, Studia nad akcentem języka białoruskiego, W-wa 1978, 190 s.

Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія (пад рэд. Ф. М. Янкоўскага), Мінск 1970, с. 81-84, 102-104, 186-187.

САРДЭЧНЫЯ ТАЙНЫ

Дарагое Сэрцайка, я вясковая жанчына, і ўпершыню мне давялося паехаць у санаторый. Паўгода я хварэла, а пасля мяне выслалі на адпачынак. Я вельмі не хацела быць адна ў пакоі і дабілася таго, каб мне далі двухасабовы пакой. Пасля, трэба прызнацца, я нават шкадавала гэтага. Жыла б адна, як у Бога за печкаю, і ўсё было б у парадку, а так адно толькі нервы. Жанчына, якая жыла разам са мною, жыве ў Беластоку і працуе на нейкай фабрыцы. Адразу яна выдалася мне надта мілай, хадзіла нават са мной у касцёл, хоць я каталічка, а яна праваслаўная. Але праз тыдзень бачу я, што ёй робіцца нудна са мною. Бачу, што пачынае разглядацца навокал за мужчынамі. Але ж надта перажывала, што зусім няма прыстойных. Наступны тыдзень увесь час яна пыталася ў мяне, што мае рабіць. Справа ў тым, што ў нас за столікам сядзеў адзін такі мужчына. Чалавек даволі мілы. Але што ж: маленечкі, з жывоцікам, кругленькі, як бочачка. Мы яго так нават і празвалі: „бочачка". Глядзі ты, наша бочачка вунь пайшла без нас!

Доўга мая сяброўка думала, але вырашыла гэтай „бочачцы" ўсё ж аддацца. Казала ж мне: „Ну, не падабаецца ён мне зусім, але ж трэба нешта рабіць! Чаго ж бы я сюды ехала!"

І так, прабач, Сэрцайка, пайшла яна ў пасцель з чалавекам, які ёй зусім не падабаўся, а толькі дзеля таго, каб пайсці. Гэта давяло мяне да нервовага патрасення. Як так можна, у імя чаго? Навошта? І то жанчына, у якой прыстойны муж і двое дзетак... Што дае такая паняверка? Раней я думала, што толькі моладзь можа сабе на такое дазволіць, што шукае ўражанняў, „залічвае" дзяўчат ці хлопцаў. А цяпер я ўбачыла, што і дарослыя не лепшыя. Робіцца мне вельмі сумна, калі ўспамінаю гэты факт. А здаецца ж, жанчына была і моцна хворая на ныркі. Лячылася б лепш, яна ж мне сама расказвала, што лекары ёй доўгага жыцця не варожаць, зрэшты, казала, што на гэтую ж хваробу ў маладым узросце памерла яе маці. Што ты на гэта, Сэрцайка?

Агата

Агата! Не нервуйся, з часам чалавек да ўсяго прывыкне. Ты паехала адпачываць першы раз, а за чацвертым разам ужо дзівіцца будзеш менш.

Напэўна, тая жанчына паводзіла сябе брыдка. Брыдка таму, што мела прыстойнага мужа, а разглядалася навокал, быццам бы была ўдавою. Але яшчэ больш брыдка выглядалі яе паводзіны таму, што занялася абы-кім, чалавекам, які ёй зусім не падабаўся, проста дзеля таго, каб нешта перажыць.

Слухай, Агата, а можа ёй гэтага трэба было больш, чым якога лячэння?! Калі жанчына смяртэльна хворая і здае сабе справу, што дні яе палічаны, то ахвота нешта паспець яшчэ пры жыцці ў яе непамерна расце. Глянь жа сама навокал! Людзі, якія ведаюць, што ў іх рак, або іншая цяжкая хвароба і хутка давядзецца ім памерці, нягледзячы на цяжкі стан здароўя, едуць у шырокі свет, каб яшчэ ўсё ж нешта ўбачыць, хаця сумняваюся, ці на тым свеце ім гэта прыгадзіцца. А як часта старэнькія бабулі ці дзядулі не могуць дачакацца ўнукаў перад смерцю! І толькі вось той унук народзіцца, дзядок ці бабуля прыедзе, пагляне і зараз жа памірае. Можа, так яно ёсць і з тваёй знаёмай?

І тады яе ўчынак можна было б разглядаць не як распусныя паводзіны, а як апошнія хвіліны зямнога жыцця для чалавека, які хапаецца за саломінку.

Сэрцайка

КУХОННЫЯ ПАРАДЫ

Баршчы
ЧЫРВОНЫ БОРШЧ З ГРЫБАМІ

На бурачаную закваску бярэм: 1 кг буракоў, кавалак чорнага хлеба, 2 літры вады.

На боршч: паўлітра кіслай бурачанай закваскі, вялікую порцыю валашчыны без морквы і капусты, 5 бурачкоў сярэдняй велічыні, 3 дэкі сушаных грыбоў, кілішак чырвонага віна, соль, цукар, лімонны сок, лаўровы лісток, зубок часнаку, 3-4 зерні англійскага зелля, 3-4 зерні перцу, пучок зялёнай цыбулькі, паўтара літра вады.

Буракі абабраць, дакладна памыць, палажыць у драўляны ці гліняны посуд, заліць халоднай вадой, укінуць кавалак чорнага хлеба і пакінуць на 3-4 дні ў халодным месцы. Праз гэты час як буракі, так і закваску можна выкарыстоўваць.

Грыбы памыць, заліць дзвюма шклянкамі вады і мачыць некалькі гадзін, а пасля ў гэтай жа вадзе зварыць. Валашчыну і бурачкі памыць і абабраць, буракі нарэзаць скрылёчкамі, заліць літрам вады, дадаць англійскае зелле, перац і лаўровы лісток, варыць 30-35 мінут, працадзіць адвар. Уліць у яго адвар, у якім варыліся грыбы, і бурачаную закваску. Усё заправіць соллю, цукрам, чырвоным віном, лімонным сокам і расцертым зубком часнаку. Калі колер баршчу будзе не надта моцны, трэба невялікі сыры бурачок сцерці на дробнай тарцы і выціснутым сокам запраціць боршч. Перад падачай боршч можна пасыпаць пасечанай зялёнай цыбулькай.

Падаем боршч з вушкамі або дрожджавымі піражкамі (фаршыраванымі грыбамі ці капустай).

БОРШЧ МАЛАПОЛЬСКІ

На 30 дэкаў тлустых ялавічных касцей або мяса са шпікавай косткай трэба ўзяць 15 дэкаў свініны, 2 морквіны, 1 пятрушку, чвэрць сэлера, 1 пору, 2 лаўровыя лісткі, 4 зерні англійскага зелля, 3 зерні перцу, чырвоны бурак, лыжку воцату, 3-4 памідоры, лыжку маргарыну, чвэрць качана белай капусты, некалькі сушаных ці свежых грыбоў, 10 дэкаў шпараговай фасолькі, паўшклянкі смятаны, лыжачку мукі, соль, цукар, 2 літры вады.

З касцей, мяса і валашчыны зварыць адвар, дадаючы англійскае зелле, перац і лаўровы ліст. Асобна зварыць абабраны і нарэзаны бурак, заквашваючы ваду воцатам. Капусту нашаткаваць даволі тоўста і зварыць асобна ў пасоленай і пасаладжанай вадзе; таксама падрыхтаваць шпараговую фасольку. Грыбы нашаткаваць і падсмажыць (сушаныя трэба спачатку добра вымачыць). Калі булён будзе гатовы, выняць гародніну і мяса, нарэзаць дробнымі кавалкамі, а ў адвар палажыць стушаныя ў лыжцы масла і булёну памідоры, якія праціраем праз сіта. Дадаць усю звараную гародніну і грыбы, запраціць смятанай, разбітай з мукою. Пасаліць, падагрэць да кіпення і падаць на стол.

БОРШЧ НА СЫРОВАТЦЫ

На 2 літры сыроваткі (прапорцыя на 6 асоб) трэба ўзяць паўлітра маслянкі, шклянку смятаны, 2 лыжкі мукі, бурачаную закваску, соль, зялёны ўкроп.

Закіпяціць сыроватку, дадаць размешаную ў малой колькасці вады муку, зняць з агню, уліць смятану, маслянку, закваску па смаку, перамяшаць і пасаліць. Укінуць дробна пасечаны ўкроп і добра падагрэць. Падаваць з варанай бульбай, палітай смажанай саланінай ці бачком.

Гаспадыня

Зорка
Старонка для дзяцей

Кабінет рускай мовы ў школе ў Дубяжыне паказваюць васьмікласніцы — найлепшыя вучаніцы і ўдзельніцы прадметнай алімпіяды па рускай мове. *Фота Я. Чэрнякевіч.*

(Беларуская народная казка)

ЖАРОНЦЫ

Жылі дзед ды баба. Нічога ў іх з гаспадаркі не было — толькі пеўнік і жаронцы.

Дзіўныя гэта былі жаронцы: паложыць у іх дзед адно зярнятка, пакруціць раз□ другі, і цэлая кадушка мукі намелецца!

Добра жылі дзед з бабай самі і пеўніка не крыўдзілі.

Дачуўся пра дзіўныя жаронцы пан. Парашыў ён украсці іх.

Прыехаў адвячоркам да дзеда і просіцца пераначаваць. „На паляванні, — кажа, — быў: далёка дадому ехаць, а тут ноч надыходзіць...“

— Начуй сабе, — кажа дзед, — месца хопіць.

Уночы, як дзед і баба заснулі, пан украў жаронцы ды паехаў.

Моцна затужылі дзед з бабай па жаронцах. Сядзяць яны галодныя ды плачуць.

Пеўнік слухаў, слухаў іх, а потым кажа:

— Не плачце, я вярну вам жаронцы!

— Дзе табе вярнуць іх! — кажуць дзед і баба. — Пан цябе і на парог не пусціць.

— Нічога, — падхрабрыўся пеўнік, — вярну. Хоць сам загіну, а жаронцы вярну.

Развітаўся ён з дзедам і бабай ды паляцеў у панскі двор.

Ляціць ён дарогаю, ляціць ён шырокаю, а насустрач яму каршун.

— Куды, певень, ляціш? — пытаецца.

— У двор да пана.

— Чаго?

— Пан у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў. Я лячу іх сыскваць.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Лезь у валляк!

— Каршун улез пеўніку ў валляк. Пеўнік паляцеў далей.

Ляціць ён дарогаю, ляціць шырокаю, а насустрач яму лісіца:

— Куды, певень, ляціш?

— У двор да пана.

— Чаго?

— Пан у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў. Лячу сыскваць.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Лезь у валляк!

Лісіца ўлезла пеўніку ў валляк. Пеўнік паляцеў далей.

Ляціць ён дарогаю, ляціць ён шырокаю, а насустрач яму барсук:

— Куды, певень, ляціш?

— У двор да пана.

— Чаго?

— Пан у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў. Лячу сыскваць.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Лезь у валляк!

Барсук улез пеўніку ў валляк. Пеўнік паляцеў далей.

Ляціць ён дарогаю, ляціць ён шырокаю, а насустрач яму воўк:

— Куды, певень, ляціш?

— У двор да пана.

— Чаго?

— Пан у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў. Лячу сыскваць.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Лезь у валляк!

Ляцеў, ляцеў пеўнік і прыляцеў у двор да пана. А ў пана ў гэты час былі госці — пілі, гулялі. Вокны і дзверы насцеж парасчыняні.

Узляцеў пеўнік на падаконнік, залопаў крыламі ды заспяваў на ўвесь голас:

— Ку-ка-рэ-ку! Каб пан не дажыў веку! Ён у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў. Я прыляцеў сыскваць. Аддавай, пан, жаронцы!

Пану стала брыдка перад госцьмі, што пеўнік яго злодзеем абзывае. Вось ён і кажа:

— Слугі, слугі, схапіце гэтага крыкуна, укіньце ў куратнік: няхай яго куры задзяўбуць!

Схапілі слугі пеўніка, укінулі ў куратнік, а самі пайшлі.

Тут пеўнік і кажа:

— Каршун, каршун, вылазь з валляка, падушы курэй!

Выскачыў каршун з валляка, перадушыў усіх курэй ды паляцеў у лес.

Пеўнік зноў прыляцеў на падаконнік:

— Ку-ка-рэ-ку! Каб пан не дажыў веку! Ён у дзеда з бабай начаваў ды жаронцы ўкраў...

— Ах, — кажа пан, — дык яго куры не задзяўблі! Добра ж! Слугі, слугі, схапіце гэтага крыкуна, занясіце ў гусятнік: няхай яго гусі зашчыпаюць!

Схапілі слугі пеўніка і ўкінулі ў гусятнік.

Пеўнік ачухаўся ды кажа:

— Лісічка, лісічка, вылазь з валляка, падушы гусей!

Лісіца так і зрабіла, а сама ў лес пабегла.

Паляцеў пеўнік на падаконнік ды зноў сваё спявае:

— Ку-ка-рэ-ку! Каб пан не дажыў веку!..

— Ах, — кажа пан, — дык яго і гусі не зашчыпалі? Добра ж! Слугі, слугі, занясіце яго ў свінарнік: няхай яго свінні загрызуць!

Занеслі слугі пеўніка ў свінарнік. А там пеўнік кажа:

— Барсук, барсук, вылазь з валляка, пагрызі свіней.

(Працяг на стар. 10)

Мікола Бусько

ЖНІВЕНЬ

Хваляў жытніх плёскат.
Водар і сухмень.
Мы з сястрой за вёску
Бегаем штодзень.

У руплівы жнівень
Нам — не да забаў...
Там працуе „Ніва“ —
Збожжавы камбайн!

Рух свой дзелавіты
Распачаў з расой.
Едзе сярод жытніх
Спелых каласоў.

Ён гудзе чын-чынам —
Быццам авадзень...
Спрытную машыну
Тата наш вядзе!

Гэта і не дзіва —
Вопыт у яго:
За штурвал садзіцца
Ён аж дваццаць год.

Аж да самай ночы
Жне, малоціць ён.
У яго памочнік —
Дзядзька наш Лявон.

Міхась Пазнякоў

ПОБАЧ З ТАТАМ

Еду з татам на камбайне,
Збажыну ўбіраю.
У прастор бяскрайні
Горда спазіраю.

Бункер поўніцца паволі,
Жытам залаціцца.
Ні зярнятку не дазволім
На жніве згубіцца.

Збожжа ў кузаў высыпаю
Па камандзе таты.
Дарагому ураджаю
Кожны будзе рады.

Удзельніца конкурсу „Беларуская песня '89“ для школьнікаў Гражынка Галавачык з Кленікаў.
Фота Яніны Чэрнякевіч.

ЗРАБІ САМА

На малюнку бачыш узор вышыўкі крыжыкам.

Часу цяпер у цябе нямала. Паспрабуй сама вышыць сурвэтку. Гэта на пачатак. А калі ўдасца, можна і нешта большае. Гэты ўзор можна выкарыстаць на прыгожую закладку для кніжкі, на сурвэтку ці нават на ўпрыгожанне блузачкі. Спрабуй. Можаш падумаць, як з гэтага ўзора зрабіць некалькі колераў.

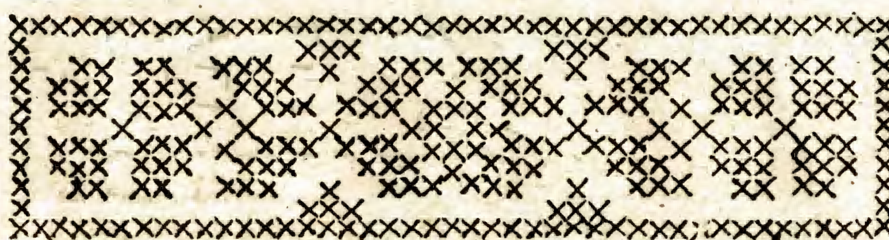

(Працяг са стар. 9)

ЖАРОНЦЫ

Барсук так і зрабіў, а сам пабег у лес.

Прыляцеў пеўнік на падаконнік:

— Ку-ка-рэ-ку!..

— Ах, — кажа пан, пачуўшы пеўніка голас, — дык яго і свінні не загрызлі? Слугі, слугі, укіньце яго ў стайню: няхай яго коні затопчуць!

У стайні пеўнік кажа:

— Воўк, воўк, вылазь з валляка, парэж коней!

Воўк выскачыў, парэзаў усіх коней і ходу ў лес.

Прыляцеў пеўнік на падаконнік.

— Ку-ка-рэ-ку!..

Пан аж за галаву хапіўся: што ж рабіць? Потым кажа:

— Слугі, слугі, схапіце гэтага крыкуна, занясіце кухару, няхай яго засмажыць.

Слугі так і зрабілі.

Кухар засмажыў пеўніка і прынёс на талерцы пану. Пан схапіў яго і праглынуў са злосці ўсяго адразу. А пеўнік ажыў у панскім жываце, вытыркнуў дзюбу праз правае вуха ды заспяваў:

— Ку-ка-рэ-ку! Каб пан не дажыў веку!..

Пан закрычаў:

— Слугі, слугі, хапайце сякеры, сячыце гэтага нягодніка!

Схапілі слугі сякеры, як секанулі, дык і адсеклі пану правае вуха... А пеўнік пералез у левае вуха ды зноў заспяваў.

— Слугі, слугі, — крычыць пан, — сячыце яго!

Секанулі слугі, ды не па пеўніку, і адсеклі пану левае вуха. Застаўся пан без вушэй.

Тады пеўнік высунуўся ў рот.

— Слугі, слугі, — крычыць пан, разявіўшы рот, — сячыце, сячыце яго!

Секанулі слугі, ды не па пеўніку, а па языку, — адсеклі пану язык.

А пеўнік выскачыў, паляцеў па падаконнік, сеў і спявае.

Бачыць пан — няма рады: усю яго жывёлу пеўнік перадушыў, ды і самога скалечыў. Вынес ён жаронцы з пакояў і аддаў іх пеўніку.

Пеўнік схапіў адзін камень пад адно крыло, другі — пад другое і паляцеў дахаты.

Зарадаваліся дзед з бабай жаронцам, пачалі ў іх муку малоць.

З мукі хлеб пякуць, самі ядуць і пеўніку даюць.

Вершы Віктара Шведа

КАНІКУЛЫ

Канікулы, канікулы,
Вясёлая пара.
Прырода нас паклікала
Са школьнага двара.

Паклікала цудоўная
На палявы прастор,
У лесу глыб чароўную,
Да рэчак і азёр.

Каб мы тут ласаваліся
Прыроды ўсім дабром,
Каб стомы пазбываліся
Мы з кожным новым днём.

Каб зноўку верасьнёваю,
Шчасліваю парой,
Прыйшлі мы з сілай новаю
У клас любімы свой.

АД ПЧОЛ ЛЕДЗЬ-ЛЕДЗЬ УЦЁК МЯДЗВЕДЗЬ

Мядзведзь бег праз лясок,
Пахнуў яму мядок.
Знайшоў ён дрэва ствол
Я вялікім роем пчол.
Палез ён да дупла,
Спацеўшы ад цяпла.
Прасунуў толькі нос —
Той поўнасцю аброс
Сотняй маленькіх пчол,
Распух яму наўкол.
І хворы ўжо мядзведзь
З дрэва сышоў ледзь-ледзь,
Пабег, як толькі мог,
Ізноў у свой бярлог.
Пабег ён праз лясок,
Не пахне больш мядок.

ЧОРНЫ КОТ

Дрэмле, дрэмле чорны кот,
Ды яму не спіцца.
Думае, чаму народ
Так яго баіцца.

Гэта ж, людзі, проста смех,
На мяне напасці,
Кот дарогу перабег —
Дык будзе няшчасце.

Я зусім звычайны кот,
Адно толькі: чорны.
І кашэчых шмат турбот,
І людзям пакорны.

Хай жа чарната мая
Не значыць нічога.
Дык не лайце, калі я
Перабег дарогу.

ВЯСЁЛЫ КУТОЧАК

— У мяне найразумнейшы сабака з усяе ваколіцы, — хваліцца Міхаська.

— Бачу, — адказвае на тое Сцяпанка, — як толькі стрэліш, ён адразу хаваецца.

* * *

Дзве мухі беглі па лысіне спячага чалавека.

— Ведаеш, раней тут была сцежка.

* * *

Мірка чытае ў заапарку: „Карміць звяроў забараняецца".

— А як яны жывуць? — дзівіцца яна.

* * *

У заапарку хлопцы стаяць каля жырафы.

— Ведаеш, — кажа адзін з іх, — я не хацеў бы быць жырафай.

— Чаму?

— Ты толькі паглядзі, якая ў яе доўгая шыя. Яе ж трэба было б мыць!

* * *

Настаўніца ў класе задала напісаць апавяданне на тэму „Наш сабака". Кася напісала: „У нас няма сабакі".

* * *

Марылька з Уладзікам прыехалі да бабулі і пайшлі пагуляць у лес. Раптам Уладзік убачыў вужа:

— Марылька, глядзі, тут толькі хвост круціцца, а сабакі няма.

* * *

— Прыбягае хлопчык у краму і просіць:

— Давайце мне паўкілаграма каўбасы, толькі каб сухая не была.

— Чаму? — дзівіцца прадавец.

— Бо мой тата сказаў, што, калі не будзе сухая, дык я магу яе сам з'есці.

ПАЗНАЁМІМСЯ

БССР, 220036, г. Мінск-36, 2 пер. Р. Люксембург, 8, кв. 58. Ліля Рымдзёнак. 7 клас.

* * *

БССР, 220036, г. Мінск-36, 2 пер. Р. Люксембург, 8, кв. 39. Оля Камлёва. 7 клас.

* * *

БССР, 220014, г. Мінск-14, вул. Вавілава, 23, кв. 1. Марыя Анісімава. 8 клас.

* * *

БССР, 220039, г. Мінск-39, вул. Варанянскага, 11, к. 5, кв. 209. Света Івахненка. 8 клас.

* * *

БССР, 220036, г. Мінск-36, Дамашэўскі пер., 32, кв. 1. Таня Курачкіна. 8 клас.

* * *

БССР, 220036, г. Мінск-36, Дамашэўскі пер. 32, кв. 5. Оля Усс. 5 клас.

* * *

БССР, 220036, г. Мінск-36, вул. Волаха, 8, кв. 56. Зоя Бушмакіна. 7 клас.

ЗАГАДКІ

* * *

Пад саснэй шатрыстай
У загадкавым бары
Церам залацісты
Збудавалі жыхары.

* * *

Грукацела,
Бліскатала.
Каляровым ручніком
Неба завязала.

* * *

Я на сонейка падобны,
Я для ўсіх
Ласунак добры

Не тады, калі свячуся,
А як згасну і сагнуся.

* * *

Летам я — рагатая,
Восенню — хвастатая.
Хоць і горкая зусім,
Ды патрэбная — усім.

* * *

То празрысты і вясёлы,
То працяглы і густы.
Луг яго чакае, поле,
А яшчэ — чакаеш ты.
Пройдзе ён, і каля хаты
Ручаінкі зазвіняць.
Выйдзеш, ім бясконца рады,
Ты караблікі пускаць.

Міхась Пазнякоў

Адгадкі: мурашнік, навальніца з вясёлкай, сланечнік, цыбуля, дождж.

А-Д-Г-А-Д-А-Н-К-А

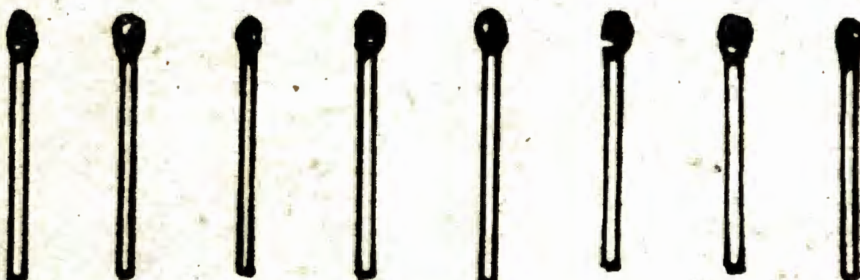

Пакладзі перад сабою восем запалак, так, як бачыш на рысунку. Перакладзі іх так, каб з іх атрымалася чатыры крыжыкі, кожны з двух запалак. Але памятай, што толькі праз дзве запалкі можна пераскочыць (крыжык — гэта таксама дзве запалкі).

Адрас рэдакцыі: 15-950 Białystok, ul. Wesołowskiego 1, „Зорка".

TELEWIZJA WARSZAWA

Piątek 4 VIII — 8.50 Domator. 9.00 Zielone ferie. 9.30 — „Arabella" — film czes. 10.00 DT — Wiad. 10.10 — ref. gosp. 10.35 Film fab. 15.50 Domator. 16.50 Pr. dnia. 16.55 Mieszkać — wszechnica budowlana. 17.15 Teleexpress. 17.30 „Kolumbowie" — serial TP. 18.30 Szkoła mistrzów. 18.50 Bez granic. 19.00 Dobranoc. 19.10 Monitor rządowy. 19.30 Dziennik. 20.05 Incydent — film USA. 21.40 Kroniki PAT — Tak było... 21.55 Czas. 22.25 DT — Echa dnia. 22.40 Swiat jaki jest „Magnaci heroiny" — film dok.

Sobota 5 VIII — 8.00 Tydzień na działce. 8.20 Na zdrowie — pr. rekreacyjny. 8.55 Pr. dnia. 9.00 „Siedem życzeń" — serial pol. 10.30 DT — Wiad. 10.40 Stare, nowe, najnowsze. 11.25 Wilanów w Powstaniu Warszawskim. 12.25 Sladami Odyseusza — „Charybda i Scylla" — film fr. 12.45 Tel. teatr prozy — „Długie pożegnania". 14.00 Premie i premiery — recital Sinitty. 14.30 Komedie, komedie, komedie... „Milion za Laurę". 16.05 Los. Dużego Lotka. 16.15 Butik. 16.45 Teleexpress. 17.00 Studio Sport. 19.00 Dobranoc. 19.10 Z kamerą wśród zwierząt. 19.30 Dziennik. 20.05 Korsykańscy bracia — film USA. 21.45 Tydzień w polityce. 21.55 Teatr tel. — Spotkanie ze Szwejkiem wg powieści „Przygody dobrego wojaka Szwejka". 22.15 Tel. przegląd sportowy. 22.35 Piknik Cauntry — Mrągowo 89. 23.40 Telegazeta. 23.45 Kino sensacji — „Zabójstwo bez zapłaty" — film jap.

Niedziela 6 VIII — 7.05 TTR — s. II Zajęcia wakacyjne — Konie. 7.25 TTR — s. IV Zajęcia wakacyjne — Zaraza ogniowa. Zgorzel kory — rak drzew owocowych. 7.45 Po gospodarsku. 8.15 Tydzień. 8.55 Panorama dnia. 9.00 Zwariowane wakacje — film węg. 10.30 DT — Wiadomości. 10.35 Ludy Ziemi — „Japończycy" — film dok. 11.35 A na polach żniwa (1). 12.35 Tel. Koncert Życzeń. 13.20 A na polach żniwa (2). 14.20 Marek Sierocki zaprasza. 14.45 Goście Pałacu Kieleckiego — film dok. 15.15 Fotomagazyn „Powiększenie". 15.35 „Panna dziedziczka" — serial. 17.15 Teleexpress. 17.30 Studio Sport. 18.40 Antena. 19.00 Wieczorynka. 19.30 Dziennik. 20.05 Światła kabaretów — serial ang. 21.00 7 dni — Świat. 21.30 Sportowa niedziela. 22.30 Kinomania. 23.00 Premiery po latach. 23.30 Telegazeta.

Poniedziałek 7 VIII — 17:10 Pr. dnia. 17.15 Teleexpress. 17.30 „Kolumbowie" (4) „Oto dziś". 18.25 Echa stadionów. 18.50 Bez granic. 19.00 Dobranoc. 19.10 Gorące linie. 19.30 Dziennik. 20.05 „Makbet". 22.30 Kroniki PAT — Tak było... 22.45 Wolny rynek — Fikcja czy szansa? 23.15 DT — Echa dnia.

Wtorek 8 VIII — 8.50 Domator. 9.00 Teleferie — Wakacje z Neptunem. 9.30 „Chłopcy z naszego osiedla" (3), „Sposób na złodzieja" — serial węg. 10.00 DT — Wiadomości. 10.10 DT — Dodatek gospodarczy. 10.25 „Moja kuzynka Rachela" (4 ost.). 16.55 Pr. dnia. 17.00 Radar — Piosenki Powstania Warszawskiego. 17.15 Teleexpress. 17.30 „Kolumbowie" (5 ost.). 18.25 Z wiatrem i pod wiatr — magazyn żeglarski. 18.50 Bez granic. 19.00 Dobranoc. 19.10 Od A do Z. 19.30 Dziennik. 20.05 Moja kuzynka Rachela" (4 ost.). 20.55 Kroniki PAT — Tak było... 21.10 Pr. publicyst. 21.55 Festiwal życia — reportaż. 21.55 Studio „Solidarność". 22.40 DT — Echa dnia.

Sroda 9 VIII — 8.50 Domator. 9.00 Zgadywanie na ekranie. 9.30 Piaskowy stworek. „Ostatnie życzenie" — serial czes. 10.00 DT — Wiadomości. 10.10 „Babcia chyba oszalała" — komedia czeska. 16.45 Pr. dnia. 16.50 Los. Ex. i Super Lotka. 16.55 Telewizyjny Informator Wydaw. 17.15 Teleexpress. 17.30 „Polskie drogi" (1) „Misja specjalna" — serial TP. 19.00 Dobranoc. 19.10 Bocznymi drogami. 19.30 Dziennik. 20.05 „Tajwańska kanasta" — film jug. 21.35 Kroniki PAT Tak było... 21.50 Spojrzenia. 22.20 Historia Bursztynowego Słowika (3). 22.50 DT — Echa dnia.

Czwartek 10 VIII — 8.50 Domator. 9.00 „Zaczarowany krąg" — film radz. 10.00 DT — Wiadomości. 10.10 „Telefon 110" — serial NRD. 16.45 Pr. dnia. 16.50 Poligon — wojsk. mag. public. 17.15 Teleexpress. 17.30 „Polskie drogi" (2), „Obywatel GG" — serial TP. 19.00 Dobranoc. 19.10 Teraz — Tyg. Gosp. 19.30 Dziennik. 20.05 „Ostatnia szansa" — film ang. 21.35 Kroniki PAT — Tak było... 21.50 Pegaz. 22.40 Rok 1939 — Ostatni Miesiąc Pokoju. 23.05 — DT — Echa dnia.

Bielsk Podl. W imię przyjaźni — fr. 8—13. Czeremcha Purpurowa róża z Kairu — USA 9. Bałkan ekspress — jug. 12—13.

Hajnówka Trójkąt bermudzki — pol. 7—8. Karatecy z kanionu Żółtej rzeki — chińsk. 9—10. Ucieczka w noc — USA 11—13.

Michałowo Mistrzyni Wu-Dang — pol. 8—10. Do szczęścia potrzeba trojga — jug. 12—13.

ШТО? ДЗЕ? КАЛІ?

Дзень	Стыль		Святы, імяніны		Сонца усх.-зах	Месяц усх.-зах.
	новы	стары				
нядзеля	6	24	Славы, Якуба	Барыса і Глеба	4.04-19.18	9.28-20.30
панядзелак	7	25	Дароты, Каетана	*Анны*, Алімпіяды	4.06-19.17	10.39-20.41
аўторак	8	26	Эмільяна, Цыр'яка	Параскевы, Ермалая	4.07-19.15	11.51-20.54
серада	9	27	Рамана, Яна	Панцеляймона	4.09-19.13	13.05-21.12
чацвер	10	28	Філамены, Барыса	Прахора, Юльяна	4.11-19.11	14.20-21.36
пятніца	11	29	Лігіі, Зузанны	Серафімы, Феадосіі	4.12-19.09	15.32-22.11
субота	12	30	Кляры, Леха	Валянціна, Андроніка	4.14-19.07	16.35-23.02

(Працяг са стар. 5)

АДГАЛОСКІ

несумненна, не вырашыў бы для беларусаў-католікаў іх нацыянальнай свядомасці (бо ж справа не ў адным алфавіце), мог бы ўсяго толькі ў нейкай ступені паўстрымаць іх асіміляцыю, прышчапіць нацыянальную годнасць, але чаму гэты эксперымент меў бы пачынацца з Беларусі, а не з Польшчы, у якой дамінуе каталіцызм і ў якой на Сакольшчыне, Дуброўшчыне і Беласточчыне, а таксама ў паўднёва-ўсходняй Сувальшчыне пражываюць дзесяткі тысяч беларускага каталіцкага насельніцтва?..

Янюк забывае таксама, што ў міжваенны перыяд не ў адной толькі парафіі ў Трычоўцы на Беласточчыне беларускія ксяндзы гаварылі пропаведзі ў касцёле па-беларуску. Існаваў жа не адзін свядомы ксёндз-беларус Станіслаў Глякоўскі (а не Гляўкоўскі, як двойчы забыў яго сапраўднае прозвішча М. Янюк у сваім каментарыі да маёй рэплікі). Не так ужо і інцыдэнтальна даваліся прамовы ксяндзом Рэшэцем з Беластока — прэфектам вучыцельскай семінарыі, у Рэпніках ці ў Кляйнаве, вядома, па-беларуску. Катэхізацыя дзяцей з Ростаўтаў таксама вялася па-беларуску. Ці ж мала гэтага, як на пачатак?.

Што датычыць вырашэння сённяшняй „алфавітнай дылемы", дык і яна мае сваю дакументаваную гісторыю. Гэта кніжка выдана ў 1988 г. Прысвечана змаганню беларусаў за боскае права маліцца ў касцёлах Беласточчыны на сваёй роднай беларускай мове. Права, якое сярод іншых „правоў чалавека" і надалей не прызнаецца за беларусамі Беласточчыны (не так, як у Беларускай ССР). У кніжцы гэтай змешчаны, між іншым, лісты беларусаў да рымскага папы Яна Паўла II, якія так і асталіся без адказу, польскага кардынала Юзэфа Глемпа, выдатных еўрапейскіх палітыкаў і біскупаў, да ўдзельнікаў, у тым ліку і езуітаў, Агульнапольскага семінара каталіцкага духавенства ў Лодзі ў 1987 г. Усе яны датычаць справы беларусізацыі каталіцкага касцёла ў Беларусі і на Беласточчыне. Аказваецца аднак, што беларусам-католікам найцяжэй быць не ў пратэстанцкім заходнім свеце, ні нават у Савецкай Беларусі (праваслаўнай; дзейнічае тут не адзін жа беларускі ксёндз Уладзіслаў Чарняўскі з Вішнева), але ў каталіцка-сацыялістычнай Польшчы!

Пацвярджае гэта і жартаўлівы, як на павагу сітуацыі, красамоўны факт: Янюк з Яновічам сталі ў апошнім часе сведкамі Яговы... Адзін прарочыць канец свету, другі — беларускай мовы!..

Заўсёды Ваш
Сцяпан Дубіна

ПРАЗ ТЫДЗЕНЬ

Беластоцкія вышывальніцы на курсе мастацкага вышывання ў Мінску ● Інтэрв'ю з Мікалаем Ніканам з Аўстраліі ● Што далей з беларускім рухам? ● Беларусы з Бразіліі шукаюць сваіх карэнняў ● Аляксандра Бергман пра тарашкевічоўскі пераклад „Іліяды" ● Белавежа турыстычнай Меккай ● Легенда пра пагорак у бельскіх Дубічах ● Сэрцайка — пра чысціню кахання ● Міні-крыжаванка і гумар.

МУЗЕЙНЫ ФОНД

Спіс чарговых ахвяравальнікаў:

Грошы сабраныя Віталіем Цярпіцкім з Саўт-Рывер (ЗША).

2702.	Міхась Палюховіч	— 40 дол. ЗША
2703.	Міхась Сенька	— 35 „ „
2704.	Ігар Шчорс	— 35 „ „
2705.	Юрка Наумчык	— 20 „ „
2706.	Сцяпан Наумчык	— 20 „ „
2707.	Лявон Літаровіч	— 20 „ „
2708.	Леў Высоцкі	— 10 „ „
2709.	Мікалай Касцюк	— 10 „ „
2710.	М. К.	— 10 „ „
2711.	Беларуска-амерыканскі грамадскі цэнтр у Саўт-Рывер	— 100 „ „

Дзякуем.

Наш адрас: Społeczny Komitet Budowy Muzeum Zabytków Kultury Białoruskiej i Ruchu Rewolucyjnego, 17-200 Hajnówka, ul. Wyzwolenia 6. Тэлефон 28-89.

ТУТ НЕ ЛІЧЫЦЦА ВЕРАВЫЗНАННЕ

(Працяг са стар. 7)

даны і абумоўлены абставінамі працэс. Другая балючая з'ява ў жыцці беларускай эміграцыі, якая кідаецца ў вочы, — гэта суды паміж прыхільнікамі архіепіскапа Мікалая і епіскапа Ізяслава (Бруцкага). Суды гэтыя не толькі ўвялі раскол у Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царкве, але былі на іх патрачаныя каласальныя грошы, якія можна было б прызначыць для больш карысных мэт. Гаворачы пра эміграцыю, не магу памінуць Беларускай бібліятэкі імя Францішка Скарыны ў Лондане, вядомай ва ўсім навуковым свеце дзякуючы а. Аляксандру Надсону. Яе даволі часта наведваюць беларусы з Беласточчыны.

М. В.: — Ты праваслаўны, ці з увагі на спецыфіку ўстановы, у якой працуеш, не было ніякіх непрыемнасцей з прычыны веравызнання?

Я. М.: — Тут не лічыцца веравызнанне. Найважнейшае, гэта добрае валоданне мовай, на якой вядзецца твая перадача. У радыё працуе шмат праваслаўных, англіканцаў ды прадстаўнікоў іншых веравызнанняў. Можна нават спаткаць яўрэяў.

М. В.: — У сваім родным Парцаве пад Бельскам не быў ты ўжо больш 7 гадоў. Калі збіраешся?

Я. М.: — Нічога не паказвае, што наведаю Беласточчыну ў недалёкай будучыні. Мая маці ў гэтым годзе атрымала пашпарт, каб мяне наведаць.

Мікола Ваўранюк

Ніва

Орган Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Рэдагуе калектыў: Валянціна Жэшка (карэктар), Віталій Луба (галоўны рэдактар), Міраслава Лукша, Ян Максімюк, Яўгенія Палоцкая (кіраўнік канцылярыі), Уладзіслаў Петрук (мастак), Марыя Федарук (машыністка), Ада Чачуга (адказны сакратар), Яніна Чэрнякевіч (рэдактар „Зоркі").

„Niwa"

ul. Wesołowskiego 1
15-950 Białystok, skr. poczt. 149
tel. 232-41

Wydawca: Białostockie Wydawnictwo Prasowe, 15-950 Białystok, ul. Wesołowskiego 1. Druk: Białostockie Zakłady Graficzne w Białymstoku. Cena prenumeraty: kwart. 520 zł, półr. 1040 zł, rocznie 2080 zł.

WARUNKI PRENUMERATY:

1. dla osób prawnych — instytucji i zakładów pracy:
   - instytucje i zakłady pracy zlokalizowane w miastach wojewódzkich i pozostałych miastach, w których znajduje się siedziba Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" zamawiają prenumeratę w tych Oddziałach
   - instytucje i zakłady pracy zlokalizowane w miejscowościach, gdzie nie ma Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" na terenach wiejskich opłacają prenumeratę w urzędach pocztowych i u doręczycieli.
2. dla osób fizycznych — indywidualnych prenumeratorów
   - osoby fizyczne zamieszkałe na wsi i w miejscowościach, gdzie nie ma Oddziałów RSW Prasa-Książka-Ruch" opłacają prenumeratę w urzędach pocztowych i u doręczycieli.
   - osoby fizyczne zamieszkałe w miastach — siedzibach Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" opłacają prenumeratę wyłącznie w urzędach pocztowych nadawczo-oddawczych właściwych dla miejsc zamieszkania prenumeratora. Wpłaty dokonują używając blankietu wpłaty" na rachunek miejscowego Oddziału RSW „Prasa-Książka-Ruch"
3. Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę przyjmuje RSW „Prasa-Książka-Ruch" Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw, ul. Towarowa 28, 00-950 Warszawa, skr. poczt. 12 PBK XIII Oddział w Warszawie Nr konta 370044-1195-139-11. Prenumerata ze zleceniem wysyłki za granicę pocztą zwykłą jest droższa od prenumeraty krajowej o 50 proc. dla zleceniodawców indywidualnych i o 100 proc. dla zlecających instytucji i zakładów pracy.

Termin przyjmowania prenumeraty na kraj i za granicę:
- do dnia 10 listopada na I kwartał i półrocze roku następnego oraz cały rok następny;
- do dnia 1 każdego miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty roku bieżącego

Zam. 1129/89 r. Nakład 4.900 egz. T-3.

КРЫЖАВАНКА

Упоперак: 3) зялёная галава на загоне, 6) вучоба або галіна ведаў, 7) нясе кроў ад сэрца, 8) настаўнік у спорце, 9) па вераб'ях з яе не страляюць, 13) недаедак, 16) на ім Нарыльск, 17) халасты або ўзнагароджаны ордэнам, 18) змаганне крыкам, 19) частка гумна ад току да сцяны або бок.

Уніз: 1) грызун на футра, 2) музыка з гадзінніка, 3) жалезны прут, якім вугольле выграбаюць, 4) пратэстанцкі святар, 5) аматар падарожжа, 10) выконвае ролі, 11) на ўсе рукі, 12) гімнаст у цырку, 14) горная парода, якая выкарыстоўваецца ў будаўніцтве, 15) не ўсё, што блішчыць.

„ядань"

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 26.

Упоперак: азон, аблічча, клёкат, сала, ростань, гітара, карта, разьбяр, ігра, журнал, барахло, край.

Уніз: бокс, асёл, натура, пчала, масць, Лаос, лахі, каваль, турнір, кружок, тура, румба, зебра, брэх, гной, альт.

Кніжныя ўзнагароды выйгралі: Георгі Тарасэвіч з Салігорска і Валянціна Славіна з Чашнікаў.

СУПАКОЙ

— Нядаўна стаццю ў газеце была,
Магчыма чыталі яе, мілы?
Пра хлопца, які меў тры жонкі.
Ды вось
На днях таго хлопца судзілі.

— Ды што нам так многа аб тым
гаварыць?
Ды ты не хвалюйся, судзілі за тры,
А ты ў мяне... толькі другая.

Васіль Гедзька

Стаццю я чытаў, дарагая.

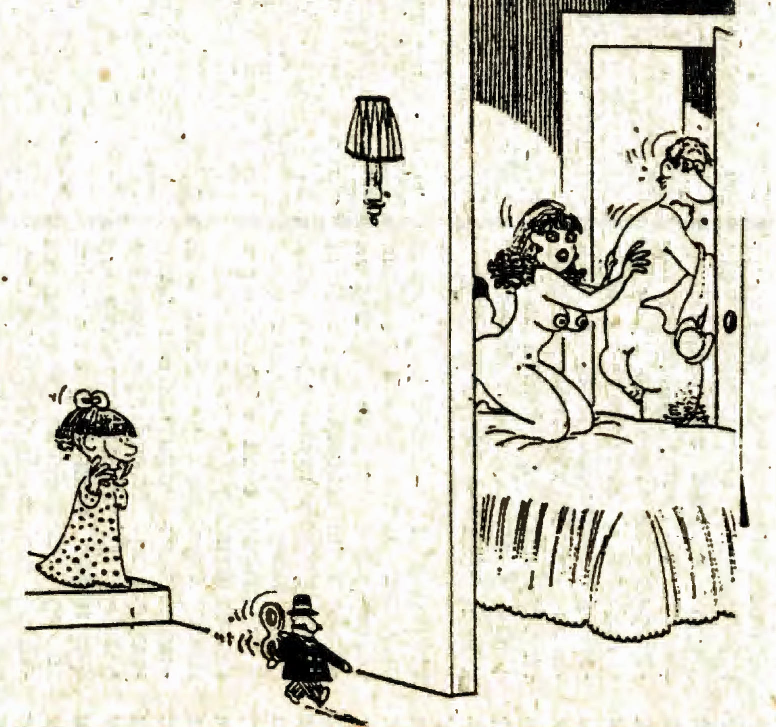

АФАРЫЗМЫ

Аргумент: „Зямля бацькоў, дзедаў, прадзедаў" трэба замяніць аргументам „зямля дзяцей, унукаў і праўнукаў".

*

Найбольшыя свінні дамагаюцца найчасцей ад людзей, каб былі анёламі.

*

Панядзі такія, як „вечнасць", „бяскрайнасць", пачынаю разумець толькі тады, калі афармляю нейкую справу ва ўстанове.

*

Глупствы можна гаварыць, абы не ўрачыстым тонам.

*

Адукацыя — гэта тое, што разумнаму паказвае, як мала ён умее, дурному дае ілюзію, што ўмее многа.

*

У мове некаторых людзей чуваць арфаграфічныя памылкі.

*

Жыві так, каб тваім знаёмым, калі памрэш, стала нудна.

*

Віншаванні: самая ветлівая форма зайздрасці.

*

Благаслаўлёны той, хто, не маючы чаго сказаць, не адзявае гэтага факта ў словы.

Юльян Тувім

АДМЕТНЫ ЛЕКАР
(байка)

Памыліўся — не журыся:
Век жыві і век вучыся.
Так заўсёды раіў дзед,
Лепшы сябар, мой сусед.
Раз сышліся ля ракі
Старыя халасцякі,
Наракалі на свой лёс,
Што з гадамі час прынёс:
І не скінеш, не страсеш,
Лёс псаваў уласны плеш.
І Захару, і Майсею,
І Макару, і Аўсею —
Было з імі не з аднымі:
Быць хацелі маладымі,
А так можна было даць,
З-за пляша пад сорак пяць.
А тут вось якая справа:
На слупе вісіць аб'ява,
Поплеч тут жыве аптэкар,
Ён — шаптун, адметны лекар,
Кажуць, толькі чымсь памажа,
Словы тры там нейкіх скажа —
Як рукою зніме плеш:
Кучаркамі абрасцеш,
Станеш, нібы, Апалон,
Так лячыў на словах ён.
І да лекара гурмою;
З той хваробаю адною,
Кожны дзень ідуць, ідуць
І ў кішэні ўсе нясуць.
Ён бярэ, не адвяргае,
Бо цана — не дарагая,
Кожнаму, зрабіўшы ласку,
Далячыў плышы да бляску,
А як добра ўзбагаціўся,
Нечакана недзе змыўся.

Кожны памятай і знай:
Людзей слухай, а свой розум
май.

Аляксандра Елісеенка

САБЕ ПАДОБНЫ

Дантэ Аліг'еры, якога праследавалі на яго бацькаўшчыне, у Фларэнцыі, быў змушаны пераехаць у Верону. Праўда, князь Альбуіно д'Эскале аўтару „Боскай камедыі" адводзіў значна менш увагі, чым свайму блазну. Хтосьці, заўважыўшы гэтую несправядлівасць, выказаў свае спачуванні вялікаму паэту, але Дантэ абмежаваўся толькі да такой заўвагі:

— Нічога ў гэтым дзіўнага няма. Проста кожны любіць сабе падобнага..

СПЯВАЕМ БЕЛАРУСКІЯ ПЕСНІ

ОЙ ТЫ, ЛОЗАНЬКА-ПАЛОЗАНЬКА
(народная)

Ой ты, лозанька-палозанька,
Эх, зарасла мая дарожанька.*

Зарасла мая дарожанька,
Эх, розным
зеллейкам-карэннейкам.

З-пад карэння дзеўка рэпіцу
рвала,
Эх, шэрым гусям на дарожку
кідала.

— Гыля, гыля, шэры гусі,
дадому,
Эх, пара ж гусям да й
наплавацісь.

Пара ж гусям да й наплавацісь,
Эх, пара ж дзеўцы да й
наплакацісь.

Наплакалась-нарыдалася,
Эх, даўно з мілым не відалася.

Даўно з мілым не відалася,
Эх, цераз рэчаньку прашчалася.

Ой, за рэчкай парнёк маладой,
Эх, калі ласка, не заігрывай
са мной.

Калі ласка, не заігрывай
са мной,
Эх, маці стара дагадаецца.

Маці стара дагадаецца,
Эх, чаго лічка разгараецца.

* Другі радок кожнай страфы паўтараецца.

*

— Уяві сабе, дружа, што мая адна знаёмая ў адзін цудоўны дзень пазнаёмілася з мужчынам, у той жа вечар выйшла за яго замуж, а раніцай развялася. Што ты на гэта скажаш?

— Раніца вечара мудранёй.

*

Два сябры едуць у аўтамашыне з хуткасцю 160 кіламетраў на гадзіну.

— Ну і хуткасць! А што з намі будзе, калі кола адляціць?

— Не хвалюйся, у мяне ёсць запаснае.

*

Паліцэйскі перапыніў двух п'яных шатландцаў і пытаецца іх:

— А дзе трэці?

— Які трэці?

— А той, які за вас плаціў.

*

— Спадар суддзя, гэта несправядліва. Мінулы раз, калі я назваў свайго суседа свінней, вы пакаралі мяне на 200 франкаў, а цяпер — на 500.

— Шкадую, але за гэты час свініна надта падаражэла.

*

У лесе над рэчкай турыст разлажыў вогнішча і стаў варыць гуляш на вячэру. Але неяк нязграбна павярнуўся, зачапіў за кацялок і выліў гуляш. Тады ён сказаў:

— Ну і цесна тут, ніяк не павярнуцца.

Непрадуманая ініцыятыва — гэта не што іншае, як не ўсвядомленая да канца адказнасць.